

**ORDU ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ /
THE JOURNAL OF ORDU UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY**

Sayı: 1

EYLÜL - 2023

**İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre
Değerlendirilmesi**

*Evaluation of the Needs-Based Qur'an Course Curriculum According to the Opinions of
the Instructors*

İrfan SEVİNÇ

Dr. Öğr. Üyesi., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Asst. Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Theology, Department of Religious Education
Çorum / Türkiye - **ROR ID:** 01x8m3269

irfansevinc@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5288-6008

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16 Temmuz / 16 July 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 12 Eylül / 12 September 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Eylül / 30 September 2023

Atf / Citation: Sevinç, İrfan. "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (Eylül / 2023), 31-62.

İntihal/Plagiarism: Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. **İrfan SEVİNÇ**

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: oduifd@odu.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

Öz

Kur'an kursları, Diyanet İşleri Başkanlığının en önemli yaygın din eğitimi kuruluşlarıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı istatistiklerine göre Kur'an kurslarına devam eden öğrenciler yetişkin olarak tanımlanabilecek bireylerden oluşmakta ve Kur'an kurslarında büyük ölçüde bir yetişkin din eğitimi faaliyeti yürütülmektedir. Yetişkinlerin Kur'an kursu hizmetlerinden daha geniş çapta yararlanabilmesi konusundaki talepler doğrultusunda Başkanlıkça hizmet çeşitliliği adı altında İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programı hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı programı yürüten Kur'an kursu öğretmenlerinin tecrübeleri ışığında bu programı değerlendirmektir. Çalışma nitel bir çalışma olarak tasarlanıp, Ankara ili Çankaya ve Yenimahalle ilçelerinde görev yapan Kur'an kursu öğretmenleriyle yürütülmüştür. Çalışma grubu toplam 24 öğreticiden oluşmakta olup, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile katılımcılardan veri toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi ile değerlendirilip, yorumlanmıştır. Öğretim programının içerik yönünden kapsamlı olmakla birlikte, hedef kitlenin ihtiyacını karşılama açısından önemli ölçüde yeterli olduğu, öğrencilerin belirli ölçüde Kur'an-ı Kerim'i hatasız okuma becerisi kazanabildikleri, ibadetlere hassasiyet, doğru bilgiyi arama ve öğrenme, öğrenilen temel bilgilerle günlük yaşantılarında dini meselelerle ilgili problemlerine çözüm üretebilme becerisi, sosyalleşme, tecrübe paylaşımı, sevgi, saygı, görgü kuralları öğrenmeleri konusunda da olumlu kazanımlar sağladıkları ulaşılan sonuçlar arasında sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Yetişkin Din Eğitimi, Kur'an Kursu, İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı

Evaluation of the Needs-Based Qur'an Course Curriculum According to the Opinions of the Instructors

Abstract

Qur'an courses are the most important non-formal religious education institutions of the (Turkish) Presidency of Religious Affairs. According to the statistics of the Presidency of Religious Affairs, the students attending Qur'an courses consist of individuals who can be defined as adults and in these courses, activities of religious education for adults are largely carried out. In line with the demands for adults to benefit from services of the Qur'an courses on a wider scale, the Presidency has started to prepare and implement a needs-oriented Qur'an course curriculum under the name of service diversity. The aim of this study is to evaluate this program in the light of the experiences of the Qur'an courses' instructors who carry out the program. The study was designed as a qualitative study and conducted with Qur'an courses' instructors working in Cankaya and Yenimahalle districts of Ankara. The study group consisted of a total of 24 instructors and the data were collected from the participants with semi-structured interview technique. The collected data were evaluated and interpreted by content analysis. Although the curriculum is comprehensive in terms of content; it is sufficient in terms of providing the needs of the target audience, students were able to gain the ability to read the Holy Qur'an without mistakes to a certain extent, sensitivity to worship, the ability to search and learn the correct information, the ability to produce solutions to problems related to religious issues in their daily lives with the basic knowledge learned, socialization, experience sharing, love, respect, etiquette can be counted among the results reached.

Keywords: Religious Education, Non-Formal Religious Education, Religious Education for Adults, Qur'an Course, Needs-Based Curriculum

Giriş

Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığının en önemli yaygın din eğitimi kuruluşlarıdır. 1925 yılında hafız yetiştirmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'na 10 kadro tahsis edilerek 9 Kur'an kursu açılması ile başlayan süreçte¹ zaman zaman iniş çıkışlar görülse de son rakamlara göre toplam Kur'an kursu sayısı 16.122'ye, öğrenim gören öğrenci sayısı da 158.871 erkek ve 615.665 kadın olmak üzere toplam 774.546 öğrenciye ulaşmıştır.²

Sayısal artışın yanı sıra Kur'an kurslarının işleyişi ve öğretim programlarıyla ilgili gelişmeler de önemlidir. Bu bağlamda 1971, 2000 ve 2012 yıllarında hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği ile Kur'an kurslarının amaçları, programı ve işleyiş sisteminin kısmen belirginlik kazanması gerçekleşmiştir. 2000 tarihli yönetmelikle de kurslardaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi ile ilgili iş ve işlemler; ayrıca yaz kursları ve camilerde din eğitiminin nasıl yürütüleceği belirlenmiştir. 2012 yılında çıkarılan yönetmelikte de Yaz Kursları ve Yaygın Din Eğitimi tanımlarına yer verilerek, kapsam biraz daha genişletilmiştir.

Diğer yandan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan bir istatistikte³ Kur'an kurslarına devam eden öğrencilerin %80'i 18 yaş ve üzeri kesim, yani yetişkin olarak tanımlanabilecek bireylerden, bu sayının %40'ının da 45 yaş üzeri kesimden oluştuğu görülmektedir. Bu da Kur'an kurslarında büyük ölçüde bir yetişkin din eğitimi faaliyeti yürütüldüğünü söylemeyi mümkün hale getirmektedir.

Günümüzde ülkemizde yetişkinlerin din öğretimi görmeleri konusunda Kur'an kursları önemli işlev görmekte, bu da kursların; yeterli öğretim mekânı, ısınma, aydınlanma gibi fiziksel mekan sorunlarının yanı sıra, araç-gereç, ders materyali ve uygulanacak programlar konusunda katılımcıların beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verecek gelişmelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede eğitim ve öğretim yaklaşımlarında ortaya çıkan çağdaş gelişmeler doğrultusunda hedef kitlenin ihtiyaçları dikkate alınarak program çeşitliliğine gidilmesi hedeflenmiştir.

Hazırlanan programlarda yetişkin öğrenci profilinin öğrenme özellikleri ve ihtiyaçlarının⁴ yanı sıra iş ve çalışma durumları, ev işleri, aile ve çocuk, okul çocuğu vb. sorumluluklarının da dikkate alınması önem arz etmektedir. Zira yetişkin öğrencilerin önemli bir kısmı, Kur'an kurslarında ekim ayından mayıs ayı sonuna kadar devam eden öğretim sürecinin tamamına devam etme konusunda sorun yaşamakta, bazı kişiler de haftanın her günü yerine belirli günlerinde kursa gelip, kurslardan yararlanmak istemektedir. Bunlara ilaveten mesai saatleri içinde Kur'an kurslarına gelemeyen kişiler kendilerine uygun hafta sonu veya akşam mesai saatleri sonrasında Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanmak istemektedirler. Bu durum çalışanların akşam veya hafta sonları yararlanabilecekleri kısa süreli ve esnek programlara ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Bu ve benzeri ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak Diyanet İşleri Başkanlığı

¹ Cahit Baltacı, "Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 6 (1999), 183; Fahri Kayadibi, "Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar - Çözüm Önerileri)", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 49; Zeki Salih Zengin, *Medreseden Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 6.

² Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kursu sayısal verileri* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kursu sayısal verileri* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017).

⁴ Kasım Kocaman, "Yaygın Din Eğitimi İletişimi Sürecinde Hedef Kitlenin Özelliklerini Bilmenin Önemi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/12 (2013), 737-749.

tarafından 2010 yılında “Hizmet Çeşitliliği” adı altında İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğretim Programı geliştirilip, uygulamaya koyulmuştur. 2010-2011 ile 2011-2012 eğitim-öğretim yılında pilot olarak seçilen Ankara, Düzce, İzmir, Kayseri, Rize, Tekirdağ ve Van illerinde uygulamaya konulmuştur. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında da İhtiyaç Odaklı Öğretim Projesi olarak tüm Türkiye genelinde uygulanmaya başlanmıştır.⁵

Program, mümkün olduğunca daha geniş katılım sağlanabilmesi amacıyla 18 saatlik temel program ve 6’şar saatlik ek programlardan oluşmaktadır. Temel programda 14 saat Kur’an-ı Kerim, 4 saat dini bilgilere yer verilmektedir. Temel programda yer alan Kur’an dersi ile itikat, ibadet, ahlak ve siyer derslerinden oluşan dini bilgiler dersleri 4 kurulu sisteme göre düzenlenmektedir. Programın dikkat çekici bir yönü, derslerin, mahalli şartlara ve ihtiyaca göre cumartesi ve pazar günleri da dahil olmak üzere yapılabilmesidir.⁶

İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğretim Programında 2019 yılında yapılan düzenlemelerle önceki programda 18 saat olarak yer almakta olan temel program 18 ve 12 saat olarak iki seçenek, yine önceki programda 6 saat olan ek programların da 2 saate indirilmesi şeklinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunlara ilave olarak bir de cuma dersleri programı koyulmuştur. Programda yapılan bu düzenlemelerin yanı sıra kursa kayıt ve sınıf açma işlemleri ile ilgili de yeni düzenlemeler yapılarak kursa kayıt tarihleri ve sınıf açma işlemlerinin başlangıç tarihleri ilk ve orta dereceli okulların başlangıç tarihlerine endekslenmiştir. Özellikle kursa kayıt tarihlerinin ilk ve orta dereceli okulların başlangıç tarihleri ile birleştirilmesi nedeniyle, kurslara öğrenci talebini olumsuz etkilediği yönünde şikayetler duyulmaya başlanmıştır.

Problem Cümlesi

Yukarıda yazılanlar çerçevesinde çalışmamızın temel problemi “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğretim Programı ve uygulanması hakkında öğrencilerin görüşleri nelerdir?” sorusu üzerinde şekillenmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğretim Programının;

Öğretim programı çerçevesinde temel ve ek programlar, ders saati dağılımları, programların içeriğine ve konularına göre ders saatlerinin yeterli olup olmadığı; programın, uygulamada amaçlara ulaşabilme düzeyi; uygulamada karşılaşılan sorunların, programı uygulayan kişiler olarak Kur’an kursu öğrencilerinin görüşleri çerçevesinde incelenmesidir. Amaç ifadelerinde görüldüğü gibi araştırmanın nitel kısmında programın içerik yönü değil uygulanma yönüyle değerlendirilmesi daha fazla öne çıkarılmıştır.

Din eğitimi literatüründe Kur’an kursları ile ilgili yapılan çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra dindarlık ve dini başa çıkma konuları üzerinde yapılmış örnekler ile Din Psikolojisi alanında çalışmalar da bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde ise Kur’an kursları ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunun 4-6 yaş grubu Kur’an kurslarına yönelik olduğu da dikkat çekmektedir. Kur’an kursları ile ilgili yapılan çalışmaların önemli bir kısmının

---

⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin), Ankara, 2012,” (Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2012).

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur’an Kursları Öğretim Programı, Pilot Uygulama” (Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2011).

yüksek lisans az bir kısmının doktora düzeyi olmak üzere tez çalışmaları, sınırlı sayıda kitap ve az sayıda da bilimsel makale olduğu görülmektedir.

Yetişkin Kur'an kursları ve ihtiyaç odaklı program ile ilgili çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara örnek olarak Korkmaz'ın⁷ ihtiyaç odaklı Kur'an kursu öğretim programlarının öğretici görüşlerine göre değerlendirilmesinin konu edildiği 2013 tarihli kitap çalışması; Karataş'ın⁸ Kur'an kursları öğretim programında ve derslerde okutulan *Dinim İslam* kitabında Hz. Muhammed'in nasıl yer aldığı ve hangi özelliklerinin ön plana çıkarıldığına incelendiği 2020 tarihli çalışması; Çınar'ın⁹ ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarının amaçlarının gerçekleşme düzeylerinin belirlenmesi amacıyla güden 2018 tarihli çalışması; Ekici'nin¹⁰ "Kur'an kurslarına katılan yetişkinlerin, ihtiyaç odaklı öğretim programı ile ilgili memnuniyet durumlarını" incelemek amacıyla 2016-2017 eğitim-öğretim döneminde yürütülen alan araştırmasına dayalı çalışması; Zengin'in¹¹ İhtiyaç odaklı Kur'an kursları öğretim programı amaçlarının gerçekleşme düzeyinin incelendiği 2019 tarihli çalışması zikredilebilir.

İhtiyaç odaklı programda 2019 yılında yapılan düzenlemeleri konu alan bir çalışma bulunamamıştır. Bu çalışmanın özgünlüğü ihtiyaç odaklı Kur'an kursları öğretim programında 2019 yılında yapılan düzenlemeleri konu edinerek, öğretici görüşleri doğrultusunda değerlendiriyor olmasıdır.

1. Kuramsal Çerçeve

İslam eğitim tarihi Kur'an'ın nüzülü ile başlar. Başlangıçta yeni bir vahiy olması itibarıyla konu ve muhteva Kur'an öğretimi üzerine odaklanmıştır.

Öğrenme ve öğretme faaliyeti ilk yıllarda tüm Müslümanların yapması beklenen bir görev olarak görülüyordu ve yürütülen eğitim faaliyetleri bir yetişkinler eğitimi idi. Konusu da, "Kur'an ayetlerinin belenmesi, anlaşılması, hedeflerinin ve uygulandığının gösterilmesi idi."¹² Hz. Muhammed'in müminlere Kur'an'ın ilkelerini açıklamanın yanı sıra uygulandığını kendi yaşantısı ile göstermesi, başka topluluklara öğretmen olarak gönderilen kişilere öğretim işinde uyulması gerekli talimatlar vermesi ve prensipler ortaya koymuş olması, sünnet olarak tanımladığımız Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarının da Kur'an'la birlikte İslam'ın esasını oluşturduğu inanç ve düşüncesi ile Kur'an ve sünnet birlikte öğrenim konusu yapılmıştır.

Bu anlayışla İslam'ın anlaşılması ve hayata uygulanmasının Kur'an ve sünnetin doğru anlaşılmasına bağlanması eğitimin; Kur'an'ın öğrenilmesi, öğretilmesi, hayata uygulanması şeklinde programlanmasına ve uygulanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla İslam toplumlarında; her tür eğitim ve öğretim aşamasında öğretim müesseselerinde kurumlarında Kur'an öğretimine öncelik ve ağırlık verilmiştir.¹³ Bu husus din eğitimi ve öğretimi konularında yazılan klasik İslam

⁷ Mehmet Korkmaz, *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi, Kur'an Kursları: Kayseri Örneği* (Kayseri: Tezmer Kitap Kırtasiye, 2013).

⁸ Meryem Karataş, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Hz. Muhammed İmajı –Dinim İslam Kitabı Özelinde", *ANTAKIYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2020), 279-291.

⁹ Enes Çınar, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

¹⁰ Kübra Kamer Ekici, *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020).

¹¹ Hatice Zengin, *Öğrenci ve öğreticilerine göre Kuran Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme düzeyi: Sakarya Örneği* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹² Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Yeni Çizgi yayınları, 1995), 22.

¹³ Ramazan Buyrukçu, *Kuran Kurslarında Din Eğitimi Ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001), 26.

din eğitimi kaynaklarında da “Eğitim ve öğretimden amaç Kur’an öğretimidir” şeklinde yer almaktadır.¹⁴

Kur’an eğitim ve öğretiminin tarihsel süreci ile ilgili olarak Hz. Peygamber dönemi ve sonrası, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlı Devleti dönemlerindeki uygulamalar da önemlidir. Ancak bu çalışmanın hacmi ve sınırlılığı nedeniyle bu çalışmada sadece Türkiye’de Cumhuriyet döneminden günümüze kadar yürütülen faaliyetlere kısaca değinilerek, İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğretim Programı ele alınacaktır.

1.1. Türkiye’de Kur’an Kursları

İslam eğitim tarihinde genel anlamda Kur’an okunmasının ve Kur’an ilimlerinin öğretildiği ve dini bilgilerin verildiği “Küttab”, “Daru’l-Kur’an”, “Daru’l- Huffaz”, “Daru’l-Kurra” gibi isimler verilen kurumlar Cumhuriyet döneminde “Kur’an Kursu” olarak adlandırılmışlardır.¹⁵

Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ilk olarak 1925 yılında açılan Kur’an Kursları¹⁶ imam hatip okullarının kapatılmasına ve okullardan din derslerinin kaldırılmasına rağmen çok sıkı denetlenmekle birlikte varlıklarını sürdürmüşlerdir. Özellikle harf devriminden sonra zor günler geçiren kursların, 1934 yılından itibaren sayıları artarak günümüze kadar gelmişlerdir. Resmi kursların yanı sıra Kur’an kursu açılmasının mümkün olmadığı yerlerde de fahri Kur’an kurslarında eğitim ve öğretim faaliyetleri yürütülmüştür.¹⁷

1950’lerden itibaren Kur’an kurslarında özellikle sayısal bakımdan hızlı bir gelişme söz konusudur. Bilhassa 1965 yılında “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun” un; 1971 yılında “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları Yönetmeliğinin”¹⁸ çıkarılmasından sonra, Kur’an kurslarının amaçları, programı ve işleyiş sisteminin kısmen belirginlik kazanmasıyla bir gelişme sürecine giren Kur’an kurslarında¹⁹, kurs, öğretici ve öğrenci sayısı açısından önemli artışlar olduğu görülmektedir.²⁰ Ancak 1997 yılında çıkarılarak yürürlüğe giren 4306 sayılı kanunla²¹ ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması Türkiye’de mesleki eğitimi olduğu

¹⁴ B. Sa’dullah İbn Cema, *İslâm Geleneğinde Öğretmen Öğrenci / Eğitim-Öğretim Adâbı*, çev. Muhammet Şevki Aydın (İstanbul: Marifet Yayınları, 1998); İbn Sahnûn, *Âdâbu’l-Muallimîn (Eğitim Öğretiminin Esasları)*, çev. Mehmet Faruk Bayraktar (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009); Kabisi, *İslâm’da Öğretmen Ve Öğrenci Münasebetlerine Dair Geniş Risale*, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.).

¹⁵ Buyrukçu, *Kuran Kurslarında Din Eğitimi Ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma*, 37; K. Kocaman - H. Sakalhoğlu, “Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Dinî Eğitim Kurumu Olarak Osmanlı Darülkurraları”, *Turkish Academic Research Review* 6/5 (2021), 1447-1482.

¹⁶ Cahit Baltacı, “Cumhuriyet Döneminde Kur’an Kursları”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 6 (1999), 183; Mustafa Öcal, “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004), 87; Fahri Kayadibi, “Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar - Çözüm Önerileri)”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 49; İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur’an Öğretimi Ve Yaz Kur’an Kursları* (Değerler Eğitimi Merkezi, 2007), 24-25.

¹⁷ Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur’an Öğretimi Ve Yaz Kur’an Kursları*, 24-25.

¹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları Yönetmeliği*, Yönetmelik (Resmi Gazete, 17 Ekim 1971).

¹⁹ Ahmet Koç, *Kur’an Kurslarında Eğitim Ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2005), 17.

²⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, *İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı*, İstatistik (Ankara, 1990); Diyanet İşleri Başkanlığı, *1996 yılı İstatistikleri*, İstatistik (Ankara, 1997).

²¹ İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu), *İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu* 4306 (16 Ağustos 1997).

kadar Kur'an kurslarını da olumsuz etkilemiş, kurs ve öğrenci sayılarında önemli ölçüde azalmalar olmuştur.²²

2003-2004 öğretim yılından itibaren Kur'an kursu ve kurslara devam eden öğrenci sayılarındaki nispi artışın²³ yanı sıra 2004-2005 öğretim yılında Kur'an kurslarında yeniden yapılanma çalışmaları başlatılarak, bilimsel program geliştirme ilkeleriyle örtüşen öğretim programları geliştirilmiş, çeşitli öğretim materyalleri üretilmiştir.²⁴ Program geliştirme çalışmalarının yanı sıra Kur'an kurslarıyla ilgili önemli sayılacak bir gelişme de Kur'an kurslarına devam edebilmek için 1999 yılında getirilen yaş sınırı düzenlemesinin 2011 yılında yürürlükten kaldırılmasıdır.²⁵ Bu gelişmelerle birlikte Kur'an kurslarında; kurs, öğretici ve öğrenci sayılarında önemli artışlar olmuştur. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı verilerine göre ise 2015-2016 öğrenim yılı sonu itibarıyla Türkiye genelinde kurs sayısının 15.742, öğrenim gören öğrenci sayısının ise 121.980 erkek ve 964.744 kadın olmak üzere toplam 1.149,062 kişi olduğu anlaşılmaktadır.²⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı kanuna 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı ek kanunla getirilen ek maddede Kur'an kurslarıyla ilgili şu hususlar yer almaktadır: "İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri dışında, Kur'an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dinî bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur'an kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5 inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Millî Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur'an kursları açılır. Kur'an kurslarının açılış, eğitim-öğretim ve denetimleri ile bu kurslarda okuyan öğrencilerin barındığı yurt veya pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle düzenlenir".²⁷ Bu yasaya göre hazırlanan ve "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Pansiyonları Yönetmeliğinde"²⁸ Kur'an kurslarının, amaçları, açılış şartları, kayıt işlemleri, eğitim-öğretim faaliyetleri, denetlenmesi; ayrıca yaz kursları ve camilerde din eğitimi gibi hususlar yer almaktadır.

2012 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliğinde" Kur'an kurslarında yürütülecek faaliyetler de özetle:

"Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı, tecvid, tashih-i huruf ve talim gibi bilgileri ve ibadetler için gerekli süre, âyet ve duâları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek, hafızlık yaptırmak, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak, İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile Hz. Peygamberin hayatı ve örnek ahlâkı hakkında bilgiler vermek, dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek"²⁹ şeklinde yer almaktadır. Görüldüğü gibi Kur'an kursları,

²² Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim Ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*, 10-20; Korkmaz, *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi, Kur'an Kursları: Kayseri Örneği*, 5.

²³ Öcal, "Türkiye'de Kur'an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği", 93.

²⁴ Korkmaz, *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi, Kur'an Kursları: Kayseri Örneği*, 5.

²⁵ Resmi Gazete, "633 Sayılı Kanununun Ek 3 Maddesini Kaldıran KHK, s.28057", 2011.

²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kursu Sayısal Verileri*, 2017.

²⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı (Diyanet İşleri Başkanlığı), *Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun*, 4415 (22 Temmuz 1999).

²⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Pansiyonları Yönetmeliği (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Pansiyonları Yönetmeliği), 23982 (31 Mart 2000).

²⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim Ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt Ve Pansiyonları Yönetmeliği* (2012)

yaygın din eğitimi alanında önemli ihtiyaçlara cevap vermektedir. Mevzuatın Kur'an kurslarına yüklediği görevler, başka bir kurum veya kuruluş tarafından üstlenilmemiş ve Kur'an kurslarının gerilemesi veya kapanmasıyla ortada kalacak türden görevlerdir.³⁰

Tablo 1: Kur'an Kursu Öğrencileri Yaş Düzeylerine Göre Dağılım³¹

	Yaş Düzeyleri	15 ve altı	15-17 yaş arası	18-22 yaş arası	23-44 yaş arası	45 yaş ve üzeri	Toplam
Türkiye geneli	Öğrenci sayısı	237.230	22.182	31.512	153.078	161.997	605999
	Oranı	%39,1	%3,7	%5,2	%25,2	%26,7	%
Ankara	Öğrenci sayısı	12.930	475	1.035	12.367	13.293	40100
	Oranı	%33	%0,1	%3	%31	%33	%100

Tabloda yer alana veriler göre Kur'an kurslarına devam eden öğrencilerin yaş düzeylerine göre dağılımlarının 15 yaş ve altı (%39) ve 23 yaş ve üzeri şeklinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dağılımlarda 23 yaş ve üzeri dağılımlarda Türkiye geneli %52 iken Ankara ölçeğinde dağılım %64 olarak görülmektedir. Bu duruma 18 yaş sonrası dahil edildiğinde oran %69'a yükseldiği, görülmektedir. Bu sayılardan %31'i 23-44 yaş arası bireylerden oluşmakta iken %33'ünün 45 yaş üzeri kesimden oluşuyor olması da dikkat çekicidir. Bu veriler, başlangıçta da değinildiği gibi Kur'an kurslarında yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerinin önemli bir kısmının yetişkin din eğitimi faaliyeti olduğunu göstermektedir.

1.2. Yetişkin Eğitimi ve Yetişkin Din Eğitimi

Yetişkinler eğitimi, eğitimin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutun ne kadar önemsendiği ise tartışılır. Her şeyden önce, yetişmekte olanların eğitilmesinde ana rolü yetişkinler oynamaktadır. "Eğitim, yetişmiş olanların mevcut birikimlerini yetişmekte olanlara aktarma sürecidir" şeklindeki eğitim tanımları bu gerçeğe işaret etmektedir.³²

Tosun, yetişkinler olarak, eğitim denildiğinde, eğitilecek birilerinin hatırlandığını, bunların da genellikle yetişmekte olanlar olduğunu, oysa ilk eğitilmesi gerekenin, eğitimin yüklenicisi konumunda olan yetişkinler olduğunu söyleyerek şöyle devam etmektedir: Çünkü yetişmekte olanlar formal veya informal olarak biz yetişkinlerden öğrenmektedir.³³ Eğitimin her alanı için geçerli olan bu husus din eğitimi açısından da önem arz etmektedir.

Yetişkin eğitiminin tarihi, geçmişin eski dönemlerine kadar uzanmasına rağmen, dünyada bu alanla ilgili çalışmalara çocukluk ve ergenlik dönemi ile ilgili çalışmalardan sonra başlanmış ve 1920'lerden beri de dünyanın pek çok yerinde yetişkin eğitimi giderek artan bir şekilde ilgi görmeye başlamıştır.³⁴ Yetişkin eğitiminin ortaya çıkmasına neden olan bir takım önemli gelişme ve değişimler olmuştur. Bunları demografik alan ve aile yapısındaki değişiklikler, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, insan hayatının bir bütün olarak incelenmesi gereğinin ortaya çıkması, insan tabiatının öğrenmeye karşı olan ilgisi ve boş zamanının artması gibi hususlar olarak

(<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=7.5.16041&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> Erişim Tarihi: .).

³⁰ Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi Ve Yaz Kur'an Kursları*, 21.

³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kursu sayısal verileri* (2023).

³² Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem A Yayınları, 2002), 153.

³³ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 153.

³⁴ M. Akif Kılavuz, "Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi", *Etkili Din Öğretimi* (İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2012), 121.

sayabilmek mümkündür.³⁵ Bunlar aynı zamanda yetişkin din eğitiminin doğmasının da sebepleri olarak görülebilir.

Yetişkin eğitiminin gecikmesinde çocuklar için geliştirilen eğitim ve öğretim metot ve ilkelerinin yetişkinler için de aynı olacağı düşüncesi de etkili olmuştur. Oysa bu kabul edilebilecek bir durum değildir. Zira nasıl ki, çocuklarla yetişkinlerin fiziki, sosyal ve psikolojik gelişimleri; ilgi, alaka ve kabiliyetleri birbirinden farklı ise, aynı şekilde onların eğitim ve öğretimleri de farklı olacaktır.³⁶ Çocukların eğitimi ve öğrenmesi ile ilgili olan “pedagoji” kavramından sonra ilk olarak Knowles tarafından “yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme bilimi” olarak “andragoji” kavramı kullanılmıştır.³⁷ Yetişkinleri, eğitim öğretim açısından çocuklardan ayıran önemli özellikler de yetişkinlerin öğrenmeye karşı motivasyonlarının farklılığı, fizik ve psikolojik çevrenin öneminin artması, daha geniş bir tecrübe birikimi, öğrenmeye hazır oluş ve yönelim, bireysel farklılıklara sahip olma, öğrenme şekillerinin farklılığı ve öğrenme için daha fazla zamana ihtiyaç duyulması³⁸ şeklinde sıralanabilir. Aşağıdaki tabloda öğrenme açısından çocuk ve yetişkin farklarına ilişkin karşılaştırmalı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2: Öğrenme Açısından Çocuk ve Yetişkin Farkı³⁹

	Çocuk Eğitimi	Yetişkin Eğitimi
Öğrenme Ortamı	Otorite Kaynaklı Formal Yarışmaya dayanan	Karşılıklı saygı İnformal İşbirliğine dayanan
Planlama	Öğretmen tarafından	Karşılıklı planlama
İhtiyaçların Belirlenmesi	Öğretmen tarafından	Karşılıklı belirleme
Amaçların Belirlenmesi	Öğretmen tarafından	Karşılıklı belirleme

Tablodaki bilgilere bakıldığında çocuk ile yetişkinlerin öğrenme açısından tamamen farklı oldukları görülmektedir. Öğrenme ortamı açısından bakıldığında çocuk eğitiminde otorite kaynaklı, formal ve yarışmaya dayanan bir öğrenme ortamı söz konusu iken, yetişkinlerde tamamen farklı olarak karşılıklı saygı, informal ve iş birliğine dayanan bir öğrenme ortamı söz konusudur. Planlama, ihtiyaçların ve amaçların belirlenmesinde çocuk için bu adımlar öğretmen tarafından belirlenmekte iken, yetişkinlerde ise planlamalar karşılıklı olarak planlanmakta, ihtiyaç ve amaçların ise karşılıklı olarak belirlenmesinin gereğine işaret edilmektedir. Bu hususlar din eğitimi ortamları için de geçerlidir ve bir yetişkin din eğitimi programı olan ihtiyaç odaklı programın hazırlanmasında dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte hazırlanan kurs programlarının belli uygulama ölçütleri vs. olacağı fakat yetişkinlerin kurslardan ancak kendi müsaitlik durumları ölçüsünde yararlanmak isteyecekleri anlayışının dikkate alınmasını da gerekli kılmaktadır.

Yetişkinler din eğitimi; “yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu

³⁵ Mustafa Köylü, “Ailede Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Nurullah Altaş - Mustafa Köylü (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 21.

³⁶ Köylü, “Ailede Din Eğitimi”, 12.

³⁷ Kılavuz, “Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi”, 128.

³⁸ Köylü, “Ailede Din Eğitimi”, 185-203.

³⁹ Kılavuz, “Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi”, 135.

yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir⁴⁰ şeklinde tanımlanmaktadır. Tanıma bakıldığında burada üç hususun öne çıktığı görülebilir. Bunlar yetişkinlerin din eğitimi ihtiyacı hissetmesi ve bu konuda istekli olmaları, onların dini bilgilerinin arttırılıp, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olunması, verilen eğitimin de planlı ve amaçlı olmasıdır. Bu tanımın aynı zamanda yetişkin din eğitiminin amacı hakkında da önemli ipucu verir nitelikte olduğu söylenebilir.

Yetişkin din eğitiminin amacını daha basit ve anlaşılır bir ifadeyle: “Örgün eğitimin ulaşamadığı kitlelere mümkün olan iletişim imkan ve vasıtalarını kullanarak ulaşıp, onlara dini ahlaki yardımda bulunmak”⁴¹ olarak da belirtmek mümkündür.

Yetişkin din eğitiminin gerçekleştirilme alanları olarak oldukça geniş bir alandan söz edilebilir. Bunlardan ibadet yerleri olan camiler ve camilerde yürütülen faaliyetler olmak üzere (bunlara Kur’an kurslarını da ilave edebiliriz), her türlü yazılı-basılı, sözlü-görüntülü yayın organları yetişkin din eğitimi için önemli imkanlardır.⁴² Ancak günümüzde ülkemizde yetişkinlerin din öğretimi görmeleri konusunda camiler ve Kur’an kursları daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde camilerin, vaaz ve hutbe gibi etkinlikler dışında yetişkinlerin eğitimi için en uygun mekânlar olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Camilerin yetişkin bireylerin eğitim etkinliklerini sağlıklı bir biçimde sürdürebilmeleri için ısıtma, aydınlatma, havalandırma ve ses düzeni açısından yetersizlikleri söz konusu olabilmektedir.⁴³ Bu durumda yetişkin din eğitimi açısından, camilerden ayrı mekânlarda eğitim faaliyeti yürüten Kur’an kurslarının daha uygun alanlar olduğunu söylemek mümkündür. Bu da Kur’an kurslarının önemini ve aynı zamanda yükünü ve sorumluluğunu önemli ölçüde arttırmaktadır. Bu sorumluluk da yeterli öğretim mekânı, ısınma, aydınlanma gibi fiziksel mekân sorunlarının yanı sıra, araç-gereç, ders materyali ve uygulanacak programlar konusunda katılımcıların beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verecek gelişmelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

1.3. Kur’an Kursları İçin Yeni Program Geliştirme Çalışmaları

2004 yılı Kur’an kursları için programlar açısından bir atılım yılı olmuştur denilebilir. Zira toplumsal gelişmeler ve ortaya çıkan yeni durumlar nedeniyle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bu yılda yeni program geliştirme çalışmaları başlatılmıştır.

Kur’an kurslarındaki öğretim etkinliklerinin programlı hale getirilmesini gerekli kılan bu gelişmeleri; “bilim ve teknolojiye gelişmeler, iletişim imkânlarının artması, eğitim ortamlarının ve Kur’an kursu öğreticilerinin öğrenme ortamındaki rollerinin değişmesi ve çeşitlenmesi, bu kurumlara devam eden yetişkin profilinin farklılaşması, insanımızın din konusundaki ilgi ve ihtiyaçlarının çeşitlenmesi, yetişkinlerin öğrenmeleriyle ilgili bilimsel verilerin yeni imkânlar sunması, yetişkinin sağlıklı din bilgilerini öğrenebileceği yetkin kaynak arayışı, “hayat boyu öğrenme” ve “öğrenmeyi öğrenme” gibi evrensel yaklaşımlar⁴⁴ olarak sayabilmek mümkündür.

Bu sebepler, Kur’an kurslarında yürütülen din eğitimi faaliyetlerinin, çağdaş program geliştirme yaklaşımlarını da temel alan bir düzlemde geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Buna ek olarak teknoloji ve sosyal bilimlerin yanı sıra ilahiyat ve din eğitimi bilimindeki son

⁴⁰ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 156.

⁴¹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 153-164.

⁴² Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 153-164.

⁴³ Kılavuz, “Kur’an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi”, 140.

⁴⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur’an Kursları Öğretim Programı” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 2.

gelişmelerden yararlanılarak; öğrenen ve problem merkezli; öğrenme ve öğretme sürecinde öğrenenlerin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişmelerini dikkate alan, diğer yandan çerçeve- örnek öğretim programı anlayışı ile oluşturulması fikri benimsenmiştir.⁴⁵

Yapılan çalışmalarda hazırlanan programın genel amaçları öğrencilerin;

“İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini sağlamak; öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak; İslam dininin Allah-insan, insan-insan ve insan-tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu idrak etmelerini sağlamak; ibadetlerle ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek; İslam'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak; ibadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak; Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek; Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmek; kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayıp, barış ve hoşgörü ortamı oluşturmalarına yardımcı olmak”⁴⁶

olarak açıklanan programın 18 saat “Kur'an-ı Kerim”, 6 saat dini bilgiler : 1 saat “itikat”, 1 saat “ibadet”, 1 saat “ahlak” ve 1 saat “siyer” dersi olmak üzere haftalık toplam 24 saatten oluşması planlanmıştır.⁴⁷ Bu program yürütülürken diğer yandan, hedef kitlenin beklenti ve gereksinimleri doğrultusunda öğretim programlarında çeşitliliğe gidilmesi amacıyla başkanlıkça bazı çalışmalar da yürütülmüştür.

Günümüzde Kur'an kurslarına devam eden öğrenci görünümünü büyük çoğunlukla yetişkin ev hanımlarının oluşturduğuna değinilmişti. Bu durum öğrencileri Kur'an ve dini bilgiler öğrenme isteğini, ev hanımı veya anne olmanın getirdiği sorumluluklar ile dengeleme mecburiyetinde bırakmaktadır. Diğer yandan günlük mesaiye tabi çalışan bireyler, çalışma şartları nedeniyle kursların normal programlarını takip edememekte ve mesai saatleri dışında veya hafta sonları Kur'an kurslarından hizmet almak istemektedir. Bu ve benzeri talepler dikkate alınarak, yaygın din eğitimi faaliyetlerinden daha geniş toplum kesimlerinin istifade etmesini sağlayacak imkanların araştırılması amacıyla 2008 tarihinde çalışmalara başlamıştır.⁴⁸ 2010 yılına gelindiğinde; değinilen taleplerin karşılanması ve daha geniş kesimlerin Kur'an ve dini bilgiler öğrenebilmesini amaçlayan, Kur'an kurslarında hizmet çeşitliliğinin artırılmasına yönelik bir program hazırlanmıştır. Program Kur'an kurslarına yıllık 32 hafta olarak yürütülen eğitim öğretim sürecinde kur ve dönem sistemine geçilmesini, 2010-2011 eğitim öğretim yılında da pilot olarak seçilen il ve ilçelerde 4 dönem ve kur esasına dayalı olarak uygulamaya başlanılmasını öngörüyordu.⁴⁹

Program, mümkün olduğunca daha geniş katılım sağlanabilmesi amacıyla 18 saatlik temel program ve 6'şar saatlik ek programlardan oluşmaktadır. Temel programda 14 saat Kur'an-ı Kerim, 4 saat dini bilgilere yer verilmektedir. Temel programda yer alan Kur'an-ı Kerim dersi ile itikat, ibadet, ahlak ve siyer derslerinden oluşan dini bilgiler dersleri 4 kurlu sisteme göre

⁴⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur'an Kursları Öğretim Programı”.

⁴⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur'an Kursları Öğretim Programı”.

⁴⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur'an Kursları Öğretim Programı”.

⁴⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur'an Kursları Öğretim Programı”.

⁴⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur'an Kursları Öğretim Programı”.

düzenlenmektedir. Programın dikkat çekici bir yönü, derslerin, mahalli şartlara ve ihtiyaca göre cumartesi ve pazar günleri da dahil olmak üzere yapılabilmesidir.⁵⁰

2012 yılında uygulamaya koyulan “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları” ise, programın gerekçeleri, temel amaçları ve temel yaklaşımları açısından 2010 kurlu sistem programıyla aynı olmakla birlikte, genel çerçevesi itibarıyla hafızlık programını da içermesi yönüyle önceki programdan farklıdır. Önceki programla bir diğer farklılık da önceki programın “Kur’an-ı Kerim ve dini bilgiler temel programı”; 14 saat Kur’an-ı Kerim 4 saat dini bilgilerden oluşmakta iken, ihtiyaç odaklı programda ders dağılımları; 12 saat Kur’an-ı Kerim 6 saat dini bilgiler olarak yer almaktadır.⁵¹

2019 yılında yapılan güncellemelerde programın temel yaklaşımı önceki düzenlemelerle aynı kalırken genel amaçlarında önceki düzenlemelerde olmayan öğrencilerin “sağlıklı bir dini hayat için İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili esaslarını öğrenmenin önemini kavramaları” ve “Kur’an-ı Kerim’in temel mesajları hakkında farkındalık, bilgi ve bilinç kazanmaları” şeklinde iki kazanım maddesini yer aldığı görülmektedir. Bu maddelerin düzenlemede yer alıyor olmasını, hedeflerin daha da somut olarak ifade edildiği şeklinde yorumlamak mümkündür.

Diğer yandan uygulamada bazı farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar arasında önceki programlarda yer alan kur sisteminin kaldırılması ve ek ders uygulamalarının 6 saatten iki saate indirilmesi yer almaktadır. Ancak ek ders uygulama saatleri azaltılmakla beraber ek ders çeşitliliği ve seçenekleri artırılmış, başta cuma dersleri olmak üzere akaid, tefsir, hadis, ilmihal ve siyer olmak üzere ek derslerin açılabilmesi imkanı getirilmiştir. Diğer yandan önceki programlarda 18 saat olarak uygulanan temel programla ilgili olarak da 18 ve 12 saat olmak üzere iki seçenek imkanı getirilmiştir.

Programda yapılan bu düzenlemelerin yanı sıra kursa kayıt ve sınıf açma işlemleri ile ilgili de yeni düzenlemeler yapılarak kursa kayıt tarihleri ve sınıf açma işlemlerinin başlangıç tarihleri ilk ve orta dereceli okulların başlangıç tarihlerine endekslenmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışmada, anlayıcı ve yorumlayıcı sosyal bilim anlayışı doğrultusunda nitel araştırma yöntemi esas alınmıştır. Nitel araştırma “çoklu bireysel veri çeşitleri ve kendi doğal yaşam standardında belirli durumlardaki kişilerin araştırılmasını esas alan “yorumsamacı” araştırma yaklaşımıdır.”⁵² Nitel, gereğine uygun olarak farklı sosyal ortamları ve toplulukları ya da bu ortamlarda bulunan kişileri araştırarak cevaplar arar. Buna göre nitel araştırmacılar en çok, “insanların kendilerini ve ortamlarını nasıl düzenlediğiyle ve bu ortamlarda yaşayanların çevrelerini semboller, ritüeller, sosyal yapılar, sosyal roller ve benzerleriyle nasıl anlamlandırdığıyla ilgilenmektedir.”⁵³ Araştırmanın tasarımı olarak “tanımlayıcı araştırma” tercih edilmiştir. Tanımlayıcı araştırmalar ile “kim, ne, ne zaman nerede ve nasıl sorularıyla bir

⁵⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur’an Kursları Öğretim Programı, Pilot Uygulama”.

⁵¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin), Ankara, 2012,”.

⁵² Larry B. Christensen vd., “Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz”, çev. Emine Gümüş, ed. Ahmet Aypay (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 54.

⁵³ Bruce L. Berg - Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, ed. Hasan Aydın, çev. Yılmaz Bulut - Bahar Ercan (Konya: Eğitim Kitabevi, 2015), 25.

durumun ya da olgunun ayrıntılı resmi ortaya koyulmaya çalışılır. Bu tip araştırmalarda, araştırmacı durum ve olayları gözlemleyerek tespitlerini tanımlar.”⁵⁴

Araştırma deseni olarak “fenomenoloji” (olgubilim) yaklaşımı esas alınmıştır. Nitel araştırma desenlerinden biri olarak da kullanılan “fenomenolojik yaklaşım”, bilincinde olduğumuz fakat hakkında detaylı bir görüşümüzün olmadığı olgulara odaklanır⁵⁵ ve araştırmacı “olgubilim yaklaşımı” ile araştıracağı kişi ve topluluklarla görüşmeler yaparak farkında olunan ya da olunamayan olgular ile ilgili yeni malumata ulaşmaya çalışır”.⁵⁶

Araştırmanın birinci kısmı kuramsal çerçeve olarak belirlenip, doküman inceleme tekniğiyle elde edilen verilerle oluşturulmuştur. İkinci kısım ise alan araştırmasını kapsamaktadır. Bu kısımda, nitel araştırmalardaki veri toplama tekniklerinden olan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak örneklem olarak belirlenen katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilip yorumlanmıştır. **İçerik analizi, verilerin çoğunlukla önceden oluşturulmuş sınıflamalar doğrultusunda sistematik olarak şekillenmesini sağlayan bir araştırma tekniğidir.**⁵⁷

Araştırma çerçevesinde Ankara’da 15-30 Ekim 2022 tarihleri arasında katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında katılımcılarla yapılacak görüşmeler için Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Kurulu’nun 31. 05. 2022 tarih ve 2022-143 sayılı yazısı ile gerekli “Etik İzni” alınmıştır

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma Ankara ilinde yürütülmüştür. Çalışma grubu ise Ankara ili Çankaya ve Yenimahalle ilçelerinde görev yapan 24 Kur'an kursu öğreticisinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında araştırmamızın “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programı”nı değerlendirme amacı doğrultusunda, geçerli bilgiye ve incelenen konuyu en iyi ifade edebilecek kişilere ulaşabilmek için, öğretmenlerin, “ihtiyaç odaklı Kur'an kursları programı” ve öncesi hakkında tecrübe birikimine sahip olmalarının önemi göz önünde bulundurularak mesleki tecrübeleri fazla olan öğretmenler tercih edilmiştir. Bu nedenle örneklem grubunun oluşturulmasında “amaçlı örnekleme”⁵⁸ yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenler ile ilgili bilgiler tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Çalışma Grubu

Katılımcı	Yaş	Öğrenim	Meslekte kıdem
K1	45 ve üzeri	Lisans	21 yıl ve üzeri
K2	45 ve üzeri	Lisansüstü	21 yıl ve üzeri
K3	36-40 arası	Lisans	11-20 Yıl
K4	41-44 arası	Lisans	11-20 yıl
K5	45 ve üzeri	Ön lisans	21 yıl ve üzeri

⁵⁴ Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 101.

⁵⁵ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 66.

⁵⁶ Gürbüz - Şahin, *Sosyal bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 111.

⁵⁷ Haluk Geray, *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006), 147.

⁵⁸ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 116.

K6	45 ve üzeri	Lisans	21 yıl ve üzeri
K7	45 ve üzeri	Lisans	21 yıl ve üzeri
K8	36-40 arası	Lisans	11-20 yıl
K9	31-35 arası	Lisans	11-20 yıl
K10	45 ve üzeri	Lisans	21 yıl ve üzeri
K11	45 ve üzeri	Ön lisans	21 yıl ve üzeri
K12	36-40 arası	Lisans	6-10 yıl
K13	31-35 arası	Lisans	6-10 yıl
K14	41 ve üzeri	Lisans	5 yıl ve aşağısı
K15	45 ve üzeri	Lisansüstü	21 yıl ve üzeri
K16	45 ve üzeri	Lisansüstü	21 yıl ve üzeri
K17	45 ve üzeri	Lise	21 yıl ve üzeri
K18	36-40 arası	Lisans	6-10 yıl
K19	41 ve üzeri	Lisans	11-20 yıl
K20	41 ve üzeri	Ön lisans	11-20 yıl
K21	45 ve üzeri	Ön lisans	21 yıl ve üzeri
K22	45 ve üzeri	Lisans	21 yıl ve üzeri
K23	45 ve üzeri	Lisans	21 yıl ve üzeri
K24	45 ve üzeri	Lisans	11-20 yıl

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. Programların Ders Saatleri ve Konuların Yeterliliği Konusundaki Bulgular

2019 yılında yeniden düzenlenerek uygulamaya koyulan ihtiyaç odaklı programda temel program olarak 18 ve 12 saatlik iki seçenek yer almaktadır. 18 saatlik programda 12 saat Kur'an-ı Kerim 6 saat dini bilgiler; 12 saatlik programda ise 8 saat Kur'an-ı Kerim 4 saat dini bilgiler yer almaktadır. 12 saatlik seçeneği kurs yöneticileri, 18 saatlik uygulamayı da yönetici olmayan öğretmenler yürütmektedir. Program uygulama esasları çerçevesinde her iki programın da haftanın beş gününde yer alacak şekilde planlanması gerekmektedir. Bunlara ek olarak da 2'şer saatlik cuma dersleri ile akaid, ilmihal, tefsir, hadis ve siyer kısa süreli programları yer almaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde programların ders saatleri ve dağılımları, içeriklere göre ders saatlerinin yeterli olup olmadığı hakkında görüşlerini belirlemek amacıyla yöneltilen soruya öğretmenler tarafından verilen cevaplar aşağıda yer almaktadır. Alınan cevaplarda genel olarak ortaya çıkan kanaate göre 18 saatlik temel programın ilk başlayanlar için uygun olduğu ama program içeriğinin yoğunluğu nedeniyle bir yıllık sürenin çoğunlukla yeterli olmadığı, içeriğin

daha iyi öğrenilmesi için ikinci yıl da tekrarlanmasının uygun olduğu görüşü ön plana çıkmaktadır. Zaten pratikte de çoğunlukla bu şekilde uygulandığı ifade edilmektedir. Bazı öğretmenler tarafından da ikinci yıl devam edenler için 12 saatlik temel programın önerilmekte olduğu görülmektedir. Program içeriğinin yeterli bir şekilde öğrenilememesinde sürenin yanı sıra öğrencilerden kaynaklanan hususlar da söz konusudur. Çünkü genel itibarıyla bakıldığında programların örgün eğitim programı tarzında hazırlandığı, uygulamanın ise yaygın eğitim olduğu, hedef kitlenin çoğunlukla yetişkin ve kurs dışında başta aile sorumluluğu olma üzere pek çok sorumlulukları olan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Öğrencilerin bu sorumlulukları da başta kurslara düzenli devam etmeyi etkilediği gibi, bu öğrencilerin kursa devam ettikleri süre dışında örgün eğitim öğrencileri gibi ev ödevi yapma ve evde ders çalışma ve tekrar yapma şans ve imkanlarının olmayışıdır. Bu durum doğal olarak öğrenmeyi etkilemekte, öğrenciler arasında öğrenme hızları konusunda farklılıklar olduğu gibi, farklı günlerde devamsızlık nedeniyle konu bazlı öğrenmeler ve öğrenme farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bütün bunlar kursların daha verimli olması, daha iyi düzeyde öğrenme gerçekleşmesi için aynı programların birkaç yıl tekrarının yararlı olduğu görüşünü desteklemektedir. Konuyla ilgili katılımcıların görüşlerinden bazıları şöyledir:

K11. Bizim öğrencilerimizin en temel hedefi Kuran-ı Kerim'i güzel bir şekilde okuyabilmek. Bunu da ancak temel programlarla verebiliyoruz. 18 saat temel program öğrenciler için oldukça yeterli. Takviye etmek, öğrenciyi zenginleştirmek amaçlı 2'şer saatlik ek programlar da var. Fakat 2 saatlik ek programlar program yeterli olmuyor ve öğrencilerimiz ek programlara çok fazla rağbet göstermiyorlar. Önceki uygulamalarda ek programların süresi 6 saat idi ve daha iyi sonuçlar alınıyordu. Üstelik bu ek programlar temel programdan bağımsız olduğundan sadece 2 saatlik süre için kursa gelmek öğrencilere pek cazip gelmiyor. Onlar kursa geldiklerinde kursta daha uzun süre kalmak istiyorlar.

K21. 18 saatlik temel programa yeni kaydolanların yanı sıra daha önceden kurslara gelmiş olan öğrencilerimiz önceki bilgilerini pekiştirmek amaçlı geliyorlar. 18 saatlik programla 12 saatlik program arasında fark yok. Aynı içerik biri 18 saatte diğeri 12 saatte yayılmış bir uygulama. Benim düşünceme göre bu temel aslında 18 saatlik programı olmalı ve hem Kur'an okuma hem din temel dini bilgiler verilmeli. Sonraki yıllarda tekrar etmek isteyenlere 12 saatlik daha biraz daha yoğunlaştırılmış farklı bir program uygulanmalı diye düşünüyorum.

K23. Önceki uygulanan klasik programlardan sonra bu ihtiyaç odaklı programının ilk şekli gerçekten ihtiyaçlarımızı karşılar durumdaydı. Bu program uzun bir süre uygulandıktan sonra tekrar gözden geçirildi ve yeni değişiklikler yapıldı. Fakat benim kanaatime göre yani şu andaki uygulanan sistem yeterli değil ve ihtiyacı karşılamıyor. Bu yüzden ben kendi inisiyatifimle programa ekleme çıkarmalar yaparak öğrencilerimizin ihtiyaçlarını karşılayacak hale getiriyorum. 18 ve 12 saatlik temel programlar beş güne yayılmak zorunda. Ben 12 saatlik temel programımı beş güne göre programlıyorum. Ama öğrencilerimin talepleri doğrultusunda üç günde bitiriyorum. Geri kalan iki günde yine kurstayım. O günlerde de eski öğrencilerimden gelmek isteyenlere Kur'an-ı Kerim'i daha iyi okuma dersleri ve temel dini bilgilerle ilgili daha ileri öğrenme düzeyleri dersler yapıyorum.

Programın süre veya içerik olarak yeterli olup olmamasında uygulamayı yapan öğretmenlerin de etkili olabileceği görüşünü savunan K5 şöyle demektedir: Önceki yıllarda öğrencilerin Kur'an kurslarına devam etme imkanları kısıtlıydı. Yani bir yıl iki yıl devam eden

daha sonra devam edemiyordu. Fakat şu anda bu kısıtlamalar kaldırıldığı için içeriğin yetişmesi yetişmemesi gibi bir şey söz konusu değil bir yılda alamıyorsa ikinci üçüncü yıllarda tamamlayabiliyor. Aslında sistem ve öğretim programı ne olursa olsun bunların tamamı öğreticinin elinde yani ustanın elinde şekillenir. Bize bir program veriliyor. Bu programın bir içeriği var ama biz bu programı hedef kitemizin ihtiyaçları doğrultusunda zaten zenginleştirip verebiliyoruz.

K17. Programın niteliği ve en önemli yönü bence esnek çerçeve program olması. Benim uyguladığım ve benim öğrencilerim açısından baktığımda 18 saatlik temel program öğrenciler için yeterli geliyor. Ayrıca 2 saatte cuma dersi koyuyorum. Bu da öğrencilerin oldukça ilgisini çekiyor ve yeterli görülüyor öğrencilerimiz tarafından. Öğrenci profilimize göre de öğretim programında yer alan konuları programın verdiği esneklik ile kendimiz istediğimiz şekilde işleyebiliyoruz. Öğrencilerimizin ihtiyacına göre içeriği kazandırma konusunda 18 saatlik program yeterli oluyor. Daha fazla da kalmak istemiyor zaten öğrenciler de.

K3. Yönetmelik gereği temel programı haftanın 5 gününe yaymak zorundayız. Bu nedenle öğrencilerle sosyal faaliyet vs. türü çalışmaların yapılması için boş zaman kalmıyor. Üstelik öğrencilerin beş gün peş peşe kursa gelmelerini her zaman sağlayamıyoruz.

K1. Bana göre ek programlar için 2 saatlik süre yeterli değil. Çünkü ek programların içeriği çok yoğun. Tefsir veya hadis ek programlarının içeriğinin öğrenciler tarafından hazmedilebilmesi için en az 3 hatta 4 saat olmalı.

Ek programlarla ilgili olarak 2 saatlik sürenin yeterli olmadığı yönündeki düşüncenin cuma dersleri için de geçerli olduğu görülmektedir. Bu konuda **K22:** Cuma dersleri için programda iki saat süre belirlenmiş biz genelde 4 saat yapıyoruz. Hanımların isteği bu yönde. Çünkü 2 saatlik bir ders için hanımlar kursa gelmek istemiyorlar. Diğer yandan ek programda o kadar yoğun içerik var ki yani böyle 2 saat içerisinde içeriği yetiştirmek mümkün değil. Süre en az 4 saate çıkarılmalı.

Bulgular değerlendirildiğine temel programların yeterli olup olmadığı konusunda üç farklı bakış açısının olduğu görülmektedir. Bunlar:

-Programın içeriğinin çok yoğun olması nedeniyle bir kayıt döneminde haftalık 18 saatlik sürenin yeterli olmadığı,

-Temel programda yer alan içeriğin kazandırılmasında ve programın uygulamasında esas rolün öğreticide olduğu,

-Programın karakter itibarı ile esnek çerçeve program olduğu ve öğreticilere programı uygulamada hedef kitleye göre uygulama inisiyatifi verdiği,

Bu farklı görüşler programın ve uygulamanın öğreticiler tarafından farklı yorumlandığı anlamına geldiğini söylemek mümkündür.

Ek programlarla ilgili olarak ise genel kanaat tefsir, hadis gibi derslerle ilgili ek programların ders saati sayısının yetersiz olduğu yönündedir.

3.2. Uygulamada Programın Amaçlarına Ulaşabilme Düzeyi İle İlgili Bulgular

İhtiyaç odaklı Kur'an kursu öğretim programının ulaşmayı hedeflediği amaçlarını öğrencilere hatasız ve düzgün Kur'an okuyabilme, ibadet alışkanlığı kazanma, ibadetleri güzel ahlaka vesile kılmaya, öğrenilen dini bilgilerle dini sorunlarına çözüm bulabilme, Hz. Peygamber'in hayatından günümüze yönelik çıkarımlarda bulunma, Kur'an'dan hayatımıza ilişkin düsturlar çıkarabilme, hayatımıza örnek olarak uygulayabilme vb. şeklinde örneklendirmek mümkündür. Bu hususlarda uygulamada ne düzeyde başarılı olunduğu konusunda katılımcılarla yapılan görüşmelerde; düzgün Kur'an okuma, Kur'an'ı anlamaya çalışma, ibadet alışkanlığı ve bu alışkanlığın yaşantıya olumlu etkileri, öğrenilen bilgilerin davranışa etkileri sonucu aile ilişkilerinde olumlu gelişmeler, hurafelerden arınma, doğru dini bilgiye ulaşma gayreti gibi konularda olumlu gelişmeler olduğu dile getirilmektedir. Konu hakkında öğretmenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir.

K1. Kur'an kurslarımızın ve öğretim programlarımızın öğrencilerimizin hayatında olumlu değişikliklere vesile olduğunu gözlemliyoruz. Bir öğrencimiz şöyle diyor: "Ben Kur'an kursuna başladıktan sonra ibadetlerime daha fazla dikkat ediyorum. Bu sayede yaşantıma daha fazla çeki düzen verip, özen göstermeye başladım. Dolayısıyla aile hayatımda da belli noktalarda düzeltilmeler olduğunu hissettim".

K3. Bir öğrencimiz de: "Kur'an kursu sayesinde dinin, insanlara zorluk çıkarmak için değil insanların hayatlarını kolaylaştırmak için gönderilmiş olduğunu bilincine vardım" dediğini belirtiyor.

K2. Bir öğrencimizde şunu söylüyor "Hocam biz şu ana kadar hep korkutulduk, Allah yakar, din ceza verir diye. Ama Kur'an kursuna geldiğimiz zaman rahmeti ve cenneti, İslam'ın bir rahmet dini olduğunu öğrendik. Hz. Peygamberin "Kolaylaştırın zorlaştırmayın müjdeleyin nefret ettirmeyin, ürkütmeyin, korkutmayın hadisini öğrendik."

K19. Çevremizde uç noktalarda olan bazı dini gruplarda Kur'an'da ve hadislerde olmayan zorlayıcı, insanlara baskı yapan uygulamalar mesela akşam yatarken başını örtmeden uyursan melekler yanına gelmez vesaire gibi dinde yeri olmayan birtakım hurafeler zorlamalar duyuyorlar insanlar. Bu insanlar Kur'an kurslarında verilen eğitimi gördüklerinde İslam'ın gerçekten yaşanılır bir din olduğunun Kur'an'ın bir hayat kitabı olduğunun farkına varıyorlar.

K12. Benim öğretici olduğum kursta emekli öğretmen bir öğrencimiz kursa devam ettikten belli bir süre sonra kursla ilgili, Kur'an kursuna gelme kararının hayatında verdiği en önemli kararlardan biri olduğunu söylemişti. Sebebini sordüğümüzde: kendisinin şimdiye kadar din hakkında bildiklerinin kulaktan dolma bilgiler olduğunu ama kursta bunları doğrusunu öğrenme imkanı bulduğunu, dinimiz ve Müslümanlar hakkında yanlış bilgidan kaynaklanan önyargılarından kurtulduğunu ifade etmişti.

K4. Öğrencilerimizden aldığımız geri dönüşlere ve gözlemlerimize göre anlıyoruz ki Kur'an kursunda alınan eğitim insanların hayatlarına yansıyor ve hayatlarını önemli ölçüde etkiliyor. Burada vakit geçirdiklerinde huzur duyduklarını söylüyorlar, ibadetlerini daha bilinçli yaptıklarını, daha güzel Kur'an okuma öğrendikleri için namaz kılarken bir Fatiha'yı okurken şimdi daha doğru okuduğunu, hatta bazen anlamları da düşündüklerini söylüyor insanlar. Sonra öğrendikleri bilgilerle abdest aldım oldu mu? şöyle yaptım namazım bozuldu mu? benzeri soruların cevaplarını verebiliyorlar. Kur'an kurslarımızda ben kendi kursum için söyleyeyim saygılı bir ortam söz konusu. Burada dedikodu yok, yalan dolan yok. İnsanlar birbirlerine işte

Ayşe Hanım, Fatma Hanım, abla, kardeş diye hitap ediyorlar. Güzel bir atmosfer var. İnsanlar burada ruhen de rahatladıklarını ifade ediyor ve mutlu hissediyorlar. Kurs ortamında geçirdikleri süre onların hayatlarını etkiliyor, buradaki tecrübeleri aile ilişkilerine yansıyor. Eve gittikleri zaman eşiyile iletişimleri değişiyor, çocuklarına karşı yaklaşımları değişiyor. Akraba ilişkilerine bile yansıdığını ifade ediyor insanlar.

K16. Benim tecrübeme göre öncelikle insanlar dini doğru kaynaktan öğrenmek için geliyorlar.

K13. Günümüzde iletişim imkanlarının çoğalması ve sosyal medya aracılığıyla bilgiye ulaşma imkanlarının çoğalması nedeniyle insanlar farklı kaynaklardan beslenebiliyorlar. Bu dini bilgiler öğrenme açısından da geçerli tabii ki. Fakat insanların öğrendikleri bilgileri kendi kendine sorgulamaları da mümkün değil. Benim görev yaptığım kursun yakın çevresinde oturan birkaç tane hanımdan işte (sonradan öğrendiğime göre) kendileri sosyal medyanın etkisiyle “Kur'an bizim temel kitabımız, Kur'an bizim her şeyimize yeter, Kur'an'ın dışında başka bir kaynağımız yok, hadis ve saire falan önemli değil, temel Kur'an'dır” şeklinde bir düşünceye sahip olduklarını, ama bizim kursumuza gelmeye başladıktan sonra bizim derslerimizde Kur'an dersinin yanı sıra dini bilgiler derslerinde “Kur'an-Sünnet bütünlüğü, Kur'an'ın temel referansımız olduğu ama Hz. Peygamberin, Kur'an'ın açıklayıcısı olduğu, Kur'an'ı hayatıyla yaşadığı ve sözleriyle de Kur'an'ı açıkladığı tarzındaki üslubumuz sayesinde kendilerinin gerçek anlamda Kur'an'ın yanı sıra Hz. Peygamber'in uygulamalarının, yaşantısının İslam'ı ve Kur'an'ı anlama konusunda önemli olduğu hususunda bu şekilde bir bakış açısı kazandıklarını ifade etmişlerdi. Yani şunu demek istiyorum bununla yani Kur'an kurslarımız aynı zamanda insanlara ihtiyaç duydukları sağlıklı dini bilgiyi verme konusunda da çok önemli fonksiyon ifa ediyorlar.

K5. Kurslarımızda çok farklı yaş grupları, farklı kültürel özgeçmişleri olan, farklı yaşam tecrübelerine, farklı eğitim düzeylerine sahip insanlar bir arada bulunuyorlar. Burada sadece Kur'an öğrenmiyorlar ve burada sadece bizden bir şey öğrenmiyorlar. Burada birbirlerinden de çok şey öğreniyorlar. Adap, erkan öğreniyorlar, nerede nasıl konuşulur onu öğreniyorlar. İnsanlar birbirlerine tecrübelerini aktarıyorlar.

K10. Yani Ankara'da bazı yerlerde insanlar sadece sosyalleşmek için Kur'an kurslarına geliyorlar.

K22. Mesela bir Fatıha Suresi'nin anlamını öğrendikleri, ibadetlerin gerçek anlamını öğrendikleri zaman Allah ile kul arasındaki ilişkinin ve Allah katında ne kadar değerli olduklarının farkına vardıklarını söylüyor öğrencilerimiz. O zaman ibadetlerini daha bir şevkle yapıyorlar kendilerine değerli hissediyor insanlar. Yani dini bilgiyi öğrendikçe insan kim olduğunun farkına varıyor. Öğrenilen bilgi, ardından bilinçli davranışı getiriyor. Bu da özgüvenlerini artırıyor.

K18. Kur'an'ı okumayı hiç bilmeyen ve yeni öğrenecek olan bir kişi için tabii ki düzgün bir şekilde Kur'an okumayı hedeflemek amacına bir kayıt döneminde ulaşabilmesi zor. Çünkü bir ay boyunca zaten ancak harfleri okumaya geçebiliyor. Mahreçleri düzgün çıkarması, tecvit öğrenmesi vesaire olarak düşündüğümüzde de bir sene içerisinde bir senenin sonunda Kur'an'ı düzgün okuma hedefine ulaşabilmek zor. Onun içinde genelde öğrencilerimiz temel programı bir yıl sonra bir daha tekrar etmek istiyorlar daha fazla pekiştirmek amaçlı.

K21. Bizim burada yürüttüğümüz faaliyet yaygın/yetişkin din eğitimi faaliyeti. Yetişkin eğitiminde yaş grupları homojen değildir. Örgün eğitimde birbirine çok yakın yaş grupları olmasına rağmen aynı sınıftaki öğrencilere verdiğiniz dersten her öğrenciden aynı düzeyde dönütler alamıyorsunuz. Bizim kurslarımızda da hedef kitlemizden verdiğimiz eğitimin karşılığını aynı düzeyde dönütler alabilmemiz mümkün değil. Bu insanların yaşları farklı olduğu gibi eğitimleri farklı, kültürleri, anlayışları, algıları, sosyal yaşantıları, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyleri farklı. Dolayısıyla bu insanlar için örgün eğitimdeki sınıf düzeyinde kazanım belirleme gibi bir uygulamayı burada bizim standartlaştırmamız biraz zor. Dolayısıyla biz burada bu kadar farklılıkların birlikteliğini uyguladığımız, öğretime konu ettiğimiz bir ortamda genel kazanımlardan ziyade öğrencilerin kapasitelerine göre her öğrencinin kendi düzeyine göre bir kazanım belirlemeye gayret ediyoruz.

Katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde temel programı takip eden ve hiç Kur'an okumayı bilmeyen bir kişinin bir dönemlik sürede programın amaçlarına ulaşmasının zor olacağı görüşünün ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu daha çok harfleri öğrenme, mahreç, tecvit gibi konuların yerleşmesinin zor olacağı ve bu nedenle temel programın pekiştirme amaçlı tekrar edilmesi önerilmektedir.

Öğrencilerin ibadet hassasiyetlerinde artış, doğru dini bilgiyi doğru yerden öğrenme, öğrendikleri bilgilerle namaz, abdest gibi konularla ilgili problemlerine çözüm bulabildikleri, bunun da onlara bir özgüven verdiği,

Program içeriğinde yer alan dini bilgileri bilişsel düzeyde öğrenmenin yanı sıra kurs ortamında bazı öğrencilerin sosyalleşmesine, birbirleriyle tecrübe paylaşımı, kursun sağladığı samimi atmosfer sayesinde karşılıklı saygı, sevgi ve görgü kuralları öğrenme konularında olumlu kazanımlar gerçekleştiği ifade edilmektedir.

3. 3. Akşamları ya da Hafta Sonlarında Kurs Yapılma İmkanları İle İlgili Bulgular

İhtiyaç odaklı Kur'an kurslarında öğretim faaliyetleri günlük mesai saatleri içerisinde yürütülmektedir. Bu da ancak ev hanımları ya da emekli olan kişilerin kurslardan yararlanacakları anlamına gelmekte ve kamu veya özel sektörde mesaiye bağlı olarak çalışan kişilerin yararlanmaları mümkün olmamaktadır. Ancak bu gibi kişilerin de Kur'an kurslarından yararlanma taleplerinin olduğu gündeme gelmektedir. Bu da taleplerine yerine getirebilmesi için Kur'an kurslarında mesai saatleri dışında ya da hafta sonlarında da programlar düzenlenmesi anlamına gelebilecektir. İhtiyaç odaklı Kur'an kursları öğretim programında söz konusu kişilerin yararlanabilmesini sağlamak amacıyla Kur'an kurslarında mesai saatleri haricinde ya da hafta sonları ek programlar düzenlenmesi imkanına yer verilmektedir. Bunun için bu tür talepleri olan kişilerin ilgili yerlere başvuruda bulunmaları ve programın resmi olarak açılabilmesi için gerekli sayı olan 12 kişiye ulaşmaları halinde akşam saatleri veya hafta sonlarında resmi olarak program başlatılabilmektedir. Ancak bu sayılara her kurs bazında ulaşmak mümkün olmadığı için semt bazında hafta sonu programları için kurslar belirlenmesi ve talepler bu belirlenen kurslara yönlendirilmesi yoluna gidilmektedir. Bu uygulama ile ilgili olarak öğreticilerin görüşleri aşağıda yer almaktadır.

K7. Akşamları mesai saatlerinden sonra kurs talebinde bulunanlar oldu. Biz bunlara kurs programı yaptık. Fakat gerek cami görevlerimiz gerekse cami yöneticileri ve cemaat tarafından tepkiyle karşılandık. "Akşam saatinde kurs mu olur, gidin evinize" şeklinde eleştiriler aldık. Halen hafta sonu kursumuz var, devam ediyoruz ve çok iyi verim alıyoruz. Çoğunlukla sağlık

çalışanı hemşirelerden oluşan bir öğrenci grubumuz var. Cumartesi günleri 9.30-13.00 arası yapıyoruz derslerimizi. Programımızın adı hafta sonu kısa süreli programı. 2 saat Kur'an-ı Kerim ve 2 saat dini bilgiler olmak üzere toplam 4 saatlik program. Oldukça da verimli geçiyor ve devam konusunda da hiçbir sıkıntı yaşamıyoruz.

K1. Kursumuzun yakınlarında resmi kurumlarda çalışanlardan öğle arası saatinde bile gelip ders almak isteyen kişiler oluyor. Bu tür talepler bizim programlarımızla uyuşmuyor. Buna rağmen biz bu insanlara hayır diyebilir miyiz? Ben ancak bu vakitte müsaitim, öğle yemeği yemeyip kursa gelip bir şeyler öğrenmek istiyorum diyen insanlar var. Biz bunlara da çözüm üretmeye çalışıyoruz. Haftada 3 gün 4 gün gelebiliyor bu şekilde. Bir iki sayfa Kur'an okuyor, ezber dinletmek istiyor, bir iki ayetin mealini öğrenmek istiyor, soruları oluyor. Yani bu insanlara hayır demek mümkün değil. Biz de hayır demiyoruz zaten.

K8. Hafta sonu ya da akşamları kurs açılması konusunda bireysel müracaatlar var fakat kurs açılımı için belirli bir sayıyı doldurmak zorunluluğu olduğundan kurslar başlatılmıyor. Ancak hafta sonu ya da akşam kursları ile ilgili bunu her kurs bazında değil de mesela bir semt olarak bir kurs belirlenip, kurslara yapılan başvurular o kurslara yönlendirilebilir. Bu şekilde kurs açmak için sayı zorunluluğu konusu da çözüme kavuşturulmuş olabilir. Bunlar müftülüklerce yapılabilir ama sanırım yeterli olmuyor.

K10. Hafta sonu ya da mesai sonrası akşam kursları müftülüklerimizce bu gelen yoğun talepler karşılığında müftülüklerimizce organize ediliyor yani belli kurslarda biz müftülüğümüze yönlendiriyoruz bize yapılan başvuruları bu hafta sonu ya da akşam kursları almak isteyenler müftülüklerin belirledikleri Kur'an kurslarından bu hizmeti alabiliyorlar.

K20. Bu konudaki talepler kursun resmi olarak açılabilmesi için belirli sayıya (12 kişi) ulaşmadığı için her kursta açılmıyor. Semt bazında düşünüldüğünde talepler daha iyi karşılanabilir. Bize hemen her sene bu şekilde bir iki kişi geliyor. Resmi olarak olmasa da bazen gönüllü olarak yapıyoruz. Şu anda da haftada iki gün akşamları ikişer saat ders yaptığımız 4 öğrencim var. Resmi kurumda çalışan çok gayretli ve çalışkan öğrenciler. Benim gibi yapan bildiğim başka arkadaşlarım da var. Tabi ki resmi olarak kurs açılmadığı için bu tamamıyla gönüllü olarak şey yapıyorlar ve ek ders ücreti falan tahakkuk etmiyor.

K22. Bu uygulamanın kuralları ve esasları belli ve şartlar yerine getirildiğine hafta sonu veya akşam kursları açılıyor. Fakat bazen sosyal medyada bazı duyurulara veya otobüs duraklarında falan halka yönelik olarak "İstedığınız Saatte Kur'an Eğitimi" şeklinde afişler yer alıyor. Bunlar bizim kurslarımızla ilgili duyurular. Fakat duyurularda kursların açılma şartlarına yer yerilmediği için bunu duyan kişiler bize geliyor ve örneğin akşam 19.00 da ders almak istediğini belirtiyor. Biz de kendisine kurs açılma şartlarını 12 kişiyi tamamlamaları halinde kurs açılacağını bildiriyoruz. Bazısı anlayış gösteriyor bazısı ise kabul etmek istemiyor. "Böyle bir duyuru gördüm. Şu saatte müsaitim ve sen bana ders vermek zorundasın" şeklinde ifadelerde bulunan oluyor. Biz insanlara kurs açılma şartlarını söylediğimizde sanki biz kurs vermek istemiyormuşuz gibi bir durum ortaya çıkıyor. Bu tip duyuruların biraz daha açıklayıcı olması gerekli.

K17. Bu statüde kurs açabilmek için yeterli öğrenci sayısı olmasa da biz gene böyle bazı münferit başvuruları hafta sonu ya da akşamları değil ama kurs saatlerinin dışında örneğin

öğleden sonraki 16.30- 17.00 gibi saatlerde veya öğle arasında karşılamaya çalışıyoruz. Bu konuda düzenli olmasa da ara sıra gelen öğrencilerimiz var.

K24. Bu konuda tek öğretici olan kurslarda daha fazla sorun yaşıyor. Çünkü öğretici zaten temel program ve en az 1 ek olmak üzere 5 gün kursta olmak zorunda. Bu durumda akşam veya hafta sonu programını açması zaten mümkün olmuyor. Ancak iki ve daha fazla öğreticisi olan kurslarda öğreticilerin yapılacak düzenlemelerle bu tür programları uygulayabilmeleri daha mümkün hale gelebiliyor.

Hafta sonu veya akşamları kurs açılması ile ilgili öğreticilerin görüşlerine; kamu ve özel sektörde mesaiye bağlı çalışan kişilerden hafta sonu veya akşamları kurs talebinde bulunanlar olduğu, ancak bu programların başlatılabilmesi için belirli başvuru sayısına ulaşılmasının gerektiği, ulaşılan yerlerde kursların açıldığı, ulaşılamayan yerlerde de bireysel başvurulara cevap verilebilmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Yenimahalle Müftülüğü'nden alınan bilgiye göre yapılan başvuruların değerlendirilmesi sonucu 2021-22 öğretim yılında Yenimahalle Müftülüğü'ne bağlı 5 kursta 8 öğretici, 2022-2023 öğretim yılında da 10 kursta 14 öğretici tarafından hafta sonu ek programı adı altında programlar açıldığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra yine kurs yakınlarındaki resmi kurumlarda çalışan kişilerden de öğle arası saatinde ders alma talepleri, bunların da yoğunluğuna öğreticiler tarafından, kurs açmak için gerekli sayı şartı aranmasına gerek duyulmadan olumlu cevap verildiği, bazı öğreticilerin de, öğrencilerden gelen akşam saatlerinde ders taleplerini dahi geri çevirmeyip, gönüllü olarak haftada bir iki akşam 3-4 öğrenciye ders yaptıkları anlaşılmaktadır.

3.4. En Fazla Talep Edilen Programlar Konusundaki Bulgular

İhtiyaç odaklı öğretim programı kapsamında 18 veya 12 saatlik temel program buna ek olarak da 2'şer saatlik cuma dersleri, akaid, ilmihal, tefsir, hadis ve siyer ek programları yer aldığına değinilmişti. Bu programlar arasında öğrenciler tarafından en fazla hangi programların seçildiği ve bu seçimlerde yaş grupları veya farklı değişkenlere göre tercih edilme farklılıkları olup olmadığının tespiti için öğreticilere soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar ışığında en çok tercih edilen programın temel program ve cuma dersleri olduğu, daha sonra da belirgin bir şekilde tefsir programının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu konuda öğreticilerden bazılarının görüşleri şöyledir:

K24. Öğrenci ilk defa kursa geliyorsa tabii ki onun için en uygunu temel programa devam etmesidir. Çünkü temel programda hem Kur'an hem de temel dini bilgiler dersleri var. İkinci yıl devam eden öğrencilerden de yine temel programı tekrar etmek isteyenler çoğunlukta. Kısacası en fazla talep gören programımız temel program.

K14. Benim görevli olduğum kursta öğrencilerimiz temel eğitimin dışında kısa süreli program olarak en fazla Kur'an'ı anlamayı öğrenmeyi hedefleyen tefsir programını tercih ediyorlar. Yani burada da amaç Kur'an-ı Kerim'den mesela "Elhamdülillahi rabbil alemin" ayetini ele alalım: "Rab" "alem" ve "hamd" kelimelerini zaten biliyorlar. "Allah" lafzı da zaten içinde. Bunları birleştirip "Hamd alemlerin rabbi Allah'a mahsustur" anlamını söylediğimizde anlamını da öğreniyor ve mutlu oluyor insanlar.

K1. 18 saat temel program ve 2 saat cuma programı oldukça ilgi görüyor ve yeterli oluyor. Özellikle cuma programları sürekli devam edemeyenler için çok uygun oluyor ve oldukça talep görüyor.

K3. Örneğin ben kendi kursumda temel program ve cuma programları yapıyorum. Katılanlar, cuma programlarına cuma gününü değerlendirmek amacıyla geliyorlar. Cuma programları iki saat yeterli olduğu görülüyor. İnsanlar cuma gününün özelliğine uygun olarak bu dersi yani dualarla Kur'an okuyarak geçmişlerine bağışlayarak falan değerlendirmek istiyorlar. Bu arada biraz da ilmihal dersleri yapılıyor. Ben öğrencilerimin isteği üzerine cuma dersinin yanı sıra 2 saat ilmihal ek programı yapıyorum.

Bu tercihlerde yaş grupları ve farklı değişkenlere göre bir farklılaşma olup olmadığı ile ilgili olarak da öğrenciler şunları ifade etmektedir:

K12. Benim gördüğüm genellikle yaş 30-35'in üzerinde olanlar daha fazla tefsire merak sarıyorlar. Kur'an-ı Kerim'i anlamayı, mesela namaz kılariken okuduğumuz sure ve duaların, rüku ve secde de yapılan tesbihatin anlamlarını öğrenmeyi ve biraz daha bilinçli ibadet etmeyi istiyorlar.

K6. Benim görüşüme göre de yaşı daha genç olanlar daha çok Kuran'ı düzgün okumayı hedefliyorlar. Bunun için Kur'an ağırlıklı temel programı tercih ediyorlar.

K18 İnsanların tercihleri farklı olabiliyor. Ama benim gözlemlerime göre genellikle 50 yaş üzeri insanlar daha çok Kur'an okumayı ve ilmihal bilgileri öğrenmeyi hedefliyorlar. Hatim okuma, hatim indirme programları gibi programları hedefliyorlar. Yaşları 35-40 yaş civarı yani biraz daha genç olanlar ise daha çok böyle Kur'an-ı Kerim'i anlamayı amaçlıyorlar. Allah bu ayette bizden ne istiyor sorusunu irdelemeyi amaçlıyorlar. Bu anlamda Kur'an'ı anlayarak okuma, anlayarak inanmayı amaçlıyorlar diyebiliriz. Buna göre ibadetlerini de bilinçli yapmak istiyorlar.

K23. Bana göre de öğreticinin konumu ve derse hakimiyeti, öğrencilere yaklaşımı çok önemli. Ek programların hepsi de çok önemli ve her biri de insan hayatına önemli dokunuşlar yapılmaya elverişli. Örneğin ben Hz. Peygamberin "Rahmet peygamberliği" vasfını çok önemsiyorum ve öğrencilerime örneklerle bunu vurguladığımda öğrencilerim siyer dersi talebi olmuştu. Yani Hz. Peygamber sosyal olaylar karşısında, insanlar arası ilişkilerde insanlarla nasıl iletişim kuruyordu? Hz Peygamberin örnek yaşantısı neydi? Bunları sosyal hayatta yansıyan yönleriyle öğrenmek istiyorlar insanlar ve bunlarla ilgili hadisleri irdelemek istiyorlar.

K11. Ben temel eğitimin yanı sıra sadece cuma dersi yapıyorum. Diğer ek derslerden ek programlardan açmıyorum çünkü talep olmuyor. Cuma dersi ile ilgili içerik ve müfredat önerileri var ama biz genellikle kendimiz dolduruyoruz programın işleyişini. Bu kursumuzda biz iki öğretici cuma günleri sınıfta biri tefsir diğeri de cuma dersi olmak üzere iki kısa süreli program olarak yürütüyoruz. Genelde derslerimizde Kur'an-ı Kerim'in mesela Fetih Suresi, Yasin Suresi gibi surelerin mealini veriyoruz, insanlarımız merak ediyorlar, onun üzerinde analizler yapıyoruz.

K19. Benim gözlemlerim de öğrencilerimizin tefsire daha fazla yöneldikleri yönünde. Özellikle eski öğrenciler buna daha fazla rağbet gösteriyorlar okudukları yerin anlamını öğrenme konusunda bir meraklıları ve çabaları var. Yaşlara göre gruplayacak olursak 40-50 yaş civarında olanlar Kur'an'ın anlamını öğrenmeye meraklılar. O yüzden tefsire yöneliyorlar. Fakat yine gözlemlerimize göre 60 yaş üzeri kesim onlar anlamından ziyade Kur'an'ı sevabına okumayı, hatim indirmeyi önceliyorlar.

K4. Benim öğrenci grubunda da öğrencilerin çoğu tefsir dersini istiyorlar. Çünkü Kur'an'ın mesajını anlamamanın bu mesajı bugüne nasıl uyarlayabilmemizin en iyi yolunun tefsir okumak olacağını söylüyorlar.

K20. 40 yaş civarı gençlerimiz daha ziyade ibadetler konusunda oldukça hassaslar yani ibadetlerimiz düzgün yapıyor muyuz bunları sürekli sorguluyorlar ve doğruyu bulma çabaları var.

Veriler değerlendirildiğinde en çok tercih edilen programın temel eğitim programı olduğu görülmektedir. Her öğreticinin yönetmelik gereği zaten bir temel program açması esas olması nedeniyle temel program en çok tercih edilen program olması doğaldır. Hem Kur'an-ı Kerim hem de dini bilgiler içermesi nedeniyle en kapsamlı ve önerilen program da zaten temel programdır. Bunun dışında kısa süreli program olarak cuma derslerinin en çok tercih edilen program olduğu görülmektedir. Öğreticilerin görüşlerine göre; cuma gününün özelliği ve insanların cuma günü ve vaktini hayırlı ve feyizli bir şekilde değerlendirmek amacıyla amacını güdüyor olması cuma derslerinin en fazla tercih edilmesini açıklamada önemlidir. Kısa süreli programlardan ikinci olarak en çok tercih edilen program ise tefsir programının da öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlayabilmek, içerdiği mesajları içselleştirebilmek amacıyla tercih edildiği söylenebilir.

3.5. Programının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bulgular

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı 2010 yılında pilot uygulama, 2012 de tüm Türkiye genelinde uygulanmaya başlandı. Programın yürütülmesinde yapılan inceleme ve denetimler sonucu gerek görülen düzenlemelerle birtakım değişiklikler yapılarak 2019 yılında yeni haliyle tekrar uygulamaya başlandı. Ancak programın yeni haliyle de uygulamada birtakım sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bunları özetle; kurslara kayıt ve ders açma sürelerinin kısalığı, ek ders programlarının ders saatlerinin azaltılması, programın bölgesel farklılıklar nedeniyle, öğrenci özelliklerinin farklılığı vb. nedenlerden dolayı uygulamada sorunlar yaşanması, programlar arası entegre kayıt konusunda var olan kısıtlamalar, (Aynı öğrencinin hem temel hem de ek programa kayıt yapılamaması gibi) bu gibi durumlar nedeniyle öğrenci sıkıntısı yaşanması olarak kısaca özetlemek mümkündür. Bu sorunlar hakkında öğreticilerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmede yöneltilen soruya öğretmenler tarafından verilen cevaplardan örnekler aşağıda yer almaktadır.

K9. İhtiyaç odaklı Kur'an kursları bir yetişkin eğitimi ve hedef kitlemiz genelde yetişkin bayanlar. Bunların emekli olanları, çocuklarını büyütmüş olanlar olduğu gibi okul çağında çocukları olanlar da var. Ama çoğunluğu aile sorumlulukları devam eden insanlar. Yani kursa devam etmenin yanı sıra bir takım başka sorumlulukları da var öğrencilerin. Bu farklı sorumluluklar insanların kurslara devamlarını da etkiliyor haliyle. Öğrencilerimizi örgün eğitim gibi devamlı gelmeye mecbur tutamıyoruz. Kayıtlı 20 öğrencimiz varsa bir gün bakıyoruz tamamı gelmiş, bir başka gün ise 5 kişiyle ders yapıyoruz. Böyle bir durumda denetim görevlileri geldiğinde zor durumda kalıyoruz. Denetim elemanları olumsuz tavırlar sergileyebiliyorlar.

K18. Önceki uygulamalarda kurs kayıtları eylül de başlayıp ekim sonuna kadar yapılabilir ve dersler de mayıs sonunda bitirilirdi. Çünkü öğrenciler ekim sonuna kadar ancak toplanıyor ve mayıs ortalarından itibaren de azalıyor. Yeni uygulamalarda ders kayıt, kurs başlangıç ve bitiş süreleri ilkokullarla endekslendi. Kayıtlar ilkokulların ilk haftasında yapılıp sınıf açma işlemlerinin bitirilmesi isteniyor. Ama o günlerde de insanlar genellikle kendi çocuklarının okul telaşları ile meşgul oluyorlar. Bunun yanı sıra hanımların kış hazırlıkları var

yani evlerini düzene sokmak istiyorlar, yazdan kışa bir geçiş söz konusu. Kış hazırlıkları, yiyecek vesaire falan filan depolama çabaları olduğu için biz kayıt yapacak öğrenci bulmakta zorlanıyoruz.

K16. Kayıt ve ders açma işlemlerinin erken tamamlanması nedeniyle öğrenci bulmakta zorlandığımız için genellikle sınıf açabilmek için eski öğrencilerimizi kaydediyoruz sonra eski öğrencilerine gelme de biz sonradan yeni gelenleri o eski öğrencilerimiz gibi gösterip sınıfta onlarla ders yapıyoruz. Yani kayıtlar çoğunlukla eski öğrenciler üzerinden yürütülüyor. Fakat bir yıl gelen öğrenciyi ertesi yıl kaydetme imkanı olmasa kursların pek çoğu kapatılacak durumda.

K15. Programın geneline bakıldığında hem temel hem de ek programlar var. Fakat temel programı haftada 5 güne yayma zorunluluğu var ve bu ek programların açılmasını engelliyor. Hafta 4 gün 4'er saat, 5. gün 2 saat. Ek programlara gelmek isteyen kişiler için program sadece cuma günleri müsait oluyor. O gün de cuma dersi programı oluyor. Başka da seçenek kalmıyor.

K11. Temel programa kayıtlı öğrencileri ek programa da kaydedip ders yapılamıyor olması da ayrı bir problem bence. Diyelim ki temel programa kayıtlı 15 öğrenci var. Bunları ek programa kaydedemiyoruz. Kısa süreli program açmak bunların dışında belli bir öğrenci sayısına ulaşmak gerekiyor. Kısa süreli program olarak açılması en kolay cuma dersleri oluyor. Cuma hassasiyetiyle insanlar "hatim okuyalım, Yasin okuyalım, dua edelim, geçmişlerimize başışlayalım" gibi düşüncelerle cuma derslerine geliyorlar. Ama diğer ek programlar çoğunlukla öğrenci bulunamadığı için açılmıyor.

K2. 2019 öncesi uygulamada hem temel hem ek programlar birlikte yürütülüyor ve aynı kişiler kayıt yapılabiliyordu. Şimdi de en azından 12 saatlik temel program ile bir veya iki ek programın entegre edilip birlikte verilmesi yararlı olur. Öğrencilerden bu yönde talepler geliyor.

K8. İhtiyaç odaklı ve yetişkin eğitimi dendiği zaman yani öğrencinin ihtiyacı dikkate alınarak programlamalar yapılması gerektiğini anlıyoruz. Bizim öğrencilerimizden önemli bir kısmı okulda çocuğu olan anneler. Çocuğunu okula bırakıp 9:00 veya 9.30 gibi kursa gelip, okuldan almak için de 11.30 11.45 gibi kurstan ayrılmak istiyor. Ama idaremiz kursların başlangıç ve bitiş sürelerini örneğin 8.30-13.00 olarak belirliyor. Biz bunu uygulamaya uğraşırsak öğrenci bulamıyoruz. Çünkü insanların önemli bir kısmı kursun standartlarına değil, kurs kendi standartlarına uyarsa gelebiliyor. İşte bu öğrenci ihtiyacını müsaitliğini ne düzeyde dikkate alırsanız o düzeyde öğrenci bulabiliyorsunuz

K24. Benim öğrencilerim arasında okuma alışkanlığı olan insanlar çok sayıda. Yani ilgilerini çeken konuları çok farklı kaynaklardan okumayı düşünen insanlar. Kur'an'la da ilgileniyor ve bilgilenmek istiyorlar. Ben de onların talebi doğrultusunda temel programın yanı sıra tefsir ek programı başlattım ve yürütüyorum. Öğrencilerim derse hazırlanıp gelmek istiyorlar ve sonraki derste hangi konuyu işleyeceğimizi paylaşıyoruz ve hazırlıklı geliyorlar derse. Benim de ders öncesi ciddi hazırlık yapmam gerekiyor onların karşısına çıkmak için. Güzel soruları oluyor. Çok güzel ders oluyor ama böyle olunca hazırlanmak çok vakit alıyor ve ancak bir tane ders açabiliyorum. Hadis dersi talebi de var ama yetiştiremiyorum. Ayrıca yine öğrencilerimizin talebi üzerine müftülüğümüzden izin alarak yaşayan dünya dinleri diye bir ek ders açtık. Bu tamamen ihtisas gerektiren bir konu. Ama benim öğrencilerim bunları merak ettikleri için Ankara müftülüğünden konu hakkında bir arkadaşımızı davet ettik. Bu dersi o arkadaşımızı aracılığıyla veriyoruz.

K6. Öğretim programı veya ders kitaplarının yanı sıra bu dersi okutacak olan öğreticilerin hizmet içi eğitime alınması gerekli diye düşünüyorum. Çünkü yeni programda tefsir, hadis gibi dersler ihtisas gerektiren konular. Bu derslerle ilgili bir usul eğitimi verilmesinin, bu derslerde neler öne çıkarılmalı, ayet ya da hadisler yorumlanırken neler dikkate alınmalı bu konularda öğreticiler bilgilendirmeli.

Bir başka sorun da Kur'an kursu faaliyetlerini yürütüldüğü mekanlar. Müstakil binaya sahip kurslarla ilgili de sorunlar olmakla birlikte genelde cami bünyelerinde olan kurs mekanları ile ilgili bir hayli şikayetler söz konusu olduğu görülüyor. Bu konuda **K21.** şöyle demektedir: Şehirlerde yeni ve büyük camiler yapılıyor. Bunların bir bölümü de Kur'an kursuna ayrılıyor. Fakat camilerde ibadet için sağlanan imkanların çok altında olan alanlar Kur'an kurslarına tahsis ediliyor. Benim görevli olduğum Kur'an kursu da buna örnek. Caminin en alt katında en rutubetli bölgesi Kur'an kursu olarak tahsil edilmiş, her sene inşaat faaliyeti yapıyoruz ve sıhhi şartlardan çok uzak bir eğitim yapıyoruz. Diğer yandan her camide Kur'an kursu olmak zorunda mı? Her camide adeta zorunlu tutulduğu zaman bütün camilerin bodrumları tahsis ediliyor. Ama bunun yerine mesela daha güzel binalar olsun bir mahallede bir tane olsun doğru düzgün bina olsun 8 tane 10 tane öğretici orada görev yapsın öğrenciler düzeylerine göre seviyelerine göre gruplara dağıtılsın öğrenme seviyelerine göre rahat olsun yani böyle planlamaların yapılmasını da arzu ediyoruz.

K23. Ben de öğrencilerim tarafından problem olarak görülen bir hususu aktarmak istiyorum. Konu temel programın haftanın 5 gününe yayılmak zorunda olması. Benim görev yaptığım semt ekonomik düzey ve kültür düzeyi çok yüksek, alım gücü yüksek insanların yaşadığı yer. Bu insanların sosyal yaşantıları da çok fazla. Ama bu kadar çeşitli farklı yaşantılar içerisinde bu insanlar dini eğitimi de almak istiyorlar. Ama diyor insanlar ben haftanın 5 günü Kur'an kursuna gelemem. İşte ben spora da gitmek istiyorum, çeşitli cemiyet faaliyetlerim de var, onları da ihmal etmek istemiyorum. Dolayısıyla bu tip insanları 5 gün boyunca kursa getirmek zor. Bu gibi durumlar için 12 saatlik temel programı kendi inisiyatifimle haftanın üç gününe topluyorum. Geriye kalan iki günde de kısa süreli program açıyoruz.

K7. Programlarla ilgili bir başka sıkıntı da şu: Başkanlık bir program hazırlıyor ve bu programın Türkiye genelinde, her bölgede uygulanmasını istiyor. Programın alternatifleri yok. Var gibi görünüyor ama uygulamada yok. Ankara'nın içerisinde bile çok farklı bölgeler var. Türkiye bazında düşünecek olursak, bütün ülke çapında uygulamak istediğinizde, yani tek tek bir program her yere uyum sağlamıyor. Bu yüzden biraz daha esnek ve alternatifli olması gerek bu programların. Bu nedenle ben hem temel programın hem ek programları bu uygulamadaki güçlükler dikkate alınarak yeniden tanımlama, ders saatleri ve de içeriğin doldurulması açısından yeniden gözden geçirilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum.

K13. Elimizde takip etmemiz gereken bir program var. Ama buna uymak her zaman mümkün olmuyor. Bazen öğrencilerin sorularını cevaplandırmak bile ders gibi oluyor. Tabi ki o durumda da program sarkıyor. Ama bir yanda da biz yaptığımız dersi günlük olarak programa uygun bir şekilde deftere işleme zorundayız. Bu durumda çoğunlukla öğrencinin ihtiyacına göre ders yapıyoruz. Ama yönetmeliğin istediği şekilde de defterleri dolduruyoruz.

K3. Programlar içeriği itibarıyla çok dolu. Zaten yetiştirilememesi bir ayrı. Ama diğer yönüyle de adeta bir bilgi depolama programı gibi oluyor. Tamamen bilişsel düzeyde bir öğrenme

söz konusu oluyor. Ama bunların duyuşsal alana aktarılması, davranışa dönüştürülmesi konusunda pratikler yapmaya çok fazla zamanımız kalmıyor.

K15. Burada bir sorun da ders program çizelgesi. Diyelim ki 4 saat ders yapıyorsunuz. Program diyor ki 45 dakika ders 15 dakika teneffüs. İlk ve orta dereceli okullardaki uygulamanın burada da uygulanması isteniyor. Oysa bunlar yetişkin insanlar. Çocuklar teneffüste dışarı çıkmak için can atıyor. Ama yetişkinlere bizim öğrencilerimize teneffüs versen de kimse teneffüse çıkmıyor. Zaten çoğu kursta teneffüs alanı yok. O da zaten ayrı bir konu. Biz genellikle dört ders arasında 3 teneffüs yerine iki blok ders yapıp arada bir tane uzun teneffüs uygulaması yapıyoruz.

K8. Bence en önemli husus ders kitaplarının öğretim programına uyumlu ama öğrenci profili ile uyumlu olmaması. Çünkü namaz anlatılıyor o namaz anlatılacak namazı yeterince anlatacak kitabımız yok elimizde. Biz farklı kaynaklardan yararlanarak anlatıyoruz ama esas olarak bu öğrencileri için problem teşkil ediyor. Bunlar yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre düzenlenmiş hususlar denilebilir. Ama bizim öğrencilerimiz yapılandırmacı öğrenimle ilkokul, ortaokulu okumamışlar, her şeyi hazır olarak almaya alışmışlar. Yani biz de öğrencilere her şeyi hazır veriyoruz. Bundan daha önceki programlarda okutulan temel dini bilgiler kitapları daha detaylıydı daha teferruatlıydı öğrenci ve öğretmenler o kitap sayesinde başka herhangi bir yardımcı kaynak vesaire bakmak zorunda kalmıyorlardı, en önemlisi öğrencileri o kitabı alıp evlerine götürdüklerinde başucu kitabı olarak da kullanabiliyorlardı. Yani herhangi bir problemleri bir soruları olduğunda o kitaba bakarak sorularına cevap bulabiliyorlardı.

K22. Ders kitapları akademik düzey gözetilerek hazırlanmış. Anlatım dili yani daha basit daha anlaşılır olmalı. Çünkü bizim bazı öğrencilerimiz yörelere göre sosyo-kültürel açılardan çok farklı düzeylerden öğrencilerimiz var. Birçok yerde bu kitapların dili anlaşılır olmaktan uzak bulunuyor.

Görüşmelere katılan öğretmenlerin sorunlarla ilgili dile getirdikleri hususları kayıt alma ders açma süreleri, öğretim programının tüm haftaya yayılması, günlük ders başlangıç ve bitiş saatleri, kurs mekanları ile ilgili sorunlar ve ders kitaplarının yetersizliği şeklinde somutlaştırmak mümkündür.

Bunlar arasında en fazla dikkat çeken noktanın öğrenci bulmaktaki zorluklara yol açan kayıt alma ders açma süreleri olduğu görülmektedir. Bu sürenin okulların açılış dönemine yakın ve süre olarak kısa tutulması olduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan temel programa kayıt yaptıran bir öğrencinin aynı zamanda bir ek programa kaydının yapılamaması da ek programlara öğrenci bulmayı güçleştirmektedir.

Öğreticilerin pek çoğunun paylaştığı ve dile getirilen bir başka husus ise kurs olarak kullanılan ortamlarla ilgili hususlardır. Kurs yapılan mekanların ve özellikle cami müstemilatlarındaki kursların gerek alan ve gerekse konfor açısından asgari şartları bile taşımaktan uzak olduğu, sıhhi şartlar açısından da yeterli görülmediği ifade edilmektedir.

Kurslarda uygulanan tek tip programın bölgesel farklılıklar göz önüne alındığında yetersiz kaldığı esnek çerçeve program anlayışını yeterince anlayamadığı, ders kitaplarının anlatım olarak akademik düzeyde kaldığı ve öğrenciler tarafından çok fazla tercih edilmediği anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önemli bir yaygın eğitim kurumu Kur'an kurslarıdır. Kur'an'ı yüzünden okumayı, hafızlık yaptırmayı ve ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmenin yanı sıra Kur'an'ın insanlar tarafından anlaşılmasını, aynı zamanda dinimizin inanç, ibadet ve ahlak esasları, Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlakı ile ilgili bilgiler vermek gibi oldukça geniş bir çerçevede hizmet yürütmektedir. Çalışmamızda Kur'an kurslarında on yılı aşkın bir süredir yürütülmekte olan ve mümkün olan en geniş kitlelere ulaşmayı amaçlayan hizmet çeşitliliği ve ihtiyaç odaklı öğretim programını öğreticilerin görüşleri doğrultusunda değerlendirmeyi amaçladığımız bu çalışmamızda ulaştığımız sonuçları şöyle sıralamamız mümkündür:

Programların içerik ve ders saatleri açısından yeterli olup olmadığı konusunda, öğreticilerin önemli bir kısmı içerik yönünden programın çok kapsamlı olmakla birlikte, hedef kitlenin ihtiyacını karşılama açısından yeterli olduğu görüşündedirler. Ders saatleri açısından ise bazı öğreticiler programın içeriğinin çok dolu olduğunu ve ders saatlerinin bu içeriği aktarmak için yeterli olmadığını ifade ederken, öğreticilerin önemli bir kısmı programın karakteri itibarıyla esnek çerçeve program olduğunu, öğreticilere programı hedef kitleye göre uygulama inisiyatifi verildiğini, dolayısıyla programın uygulanmasında öğreticilere önemli görev düştüğünü belirtmektedirler. Bu bağlamda bazı öğreticilerin temel veya ek programı hedef kitlenin ihtiyacı doğrultusunda planlayarak ekleme ve çıkarmalar yaptığı görülmektedir. Ek derslerin de içerik açısından oldukça dolu ve yeterli olduğu ancak ek dersler verilen 2 saatlik sürenin yeterli olmadığı görüşü katılımcıların çoğunluğu tarafından paylaşılmaktadır. Bununla birlikte özellikle temel programın bütün bir haftayı kapsamaması nedeniyle kurslarda öğrencilere sosyal faaliyet vs. türü çalışmaların yapılmasına vakit kalmadığı; bunun yanı sıra aynı programın yürütüldüğü sınıfı öğrenci özelliklerine göre gruplamalar yaparak farklı günlerde ders yapılma imkanı olmayışı nedeniyle eleştirilmektedir. Çalışmamızda ulaşılan sonuçlar Zengin⁵⁹ tarafından yapılan çalışmada ulaşılan "İhtiyaç odaklı öğretim programı içeriğinin özellikle ilk ve orta yetişkinlik dönemindeki öğrenciler için yeterli gelmediği, temel öğretim programının uygulanmasında daha esnek hareket edilmesi, öğrencilere çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenebilmesi, yaş seviyelerine göre farklı sınıflar açılabilmesi taleplerinin olduğu" şeklindeki sonuçlarla örtüşmektedir.

Programın amaçlarına ulaşma düzeyleri ile ilgili olarak: öğrencilerin bir dönemde olmasa da birkaç dönemde belirli ölçüde Kur'an-ı Kerim'i hatasız okuma becerisini kazanabildikleri, bunun yanı sıra ibadetlere hassasiyet, doğru bilgiyi arama ve öğrenme, öğrenilen temel bilgilerle günlük yaşantılarında dini meselelerle ilgili problemlerine çözüm üretebilme konularında önemli düzeyde kazanım elde ettikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra kurs atmosferinin ihtiva ettiği olumlu ortam öğrencilere başta sosyalleşme olmak üzere karşılıklı tecrübe paylaşımı, sevgi, saygı, görgü kuralları öğrenmeleri konusunda da olumlu kazanımlar sağlamaktadır. Özellikle Kur'an kurslarında hakim olan olumlu ortam yetişkin eğitimi için fevkalade önemli ve öğrenciler tarafından kursa devamının en önemli motivasyonlarından biridir. Ulaşılan bu sonuçlar Kılavuz'un⁶⁰ "Eğitim faaliyetlerine katılma ya da katılmama öğrenci ve çevre arasındaki uyum ve anlaşma ile yakından ilgilidir. Katılım öğrencinin arkadaşları, öğretmenleri, kurumu, kendisi ve ideal beni ile yakın ilgilidir. Birey bunlara ne kadar uyum sağlarsa katılımda o kadar çok

⁵⁹ Zengin, *Öğrenci ve öğreticilerine göre Kuran Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme düzeyi: Sakarya Örneği*.

⁶⁰ Kılavuz, "Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi".

olmaktadır din eğitimi programlarına katılım sağlamak için her şeyden önce bu uyumun gerçekleşmesi gerekmektedir” tespiti ile de uyuşmaktadır.

Çalışmamızda ulaşılan önemli bir sonuç da kursa devam etmenin öğrencilerin hayatında gerçekleştirdiği olumlu değişikliklerdir. Bunları ruhi olarak rahatlama ve dinginlik, ibadetlere yönelik hassasiyet, çevresi ile ilişkilerde olumlu yaklaşımlar olarak sayabiliriz. Bu sonuçlar da Kartal’ın⁶¹ araştırmasında ulaştığı öğrenci kazanımlarından: “psikolojik rahatlama %75, dini yaşamda hassasiyet %54, olumlu davranış değişikliği %46, aile için düzen %33” ve Çınar’ın⁶² “Kur’an kursları bazı öğrenciler tarafından birer rehabilite merkezi olarak görülmektedir” şeklindeki sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Öğrencilerin önemli bir kazanım olarak; Kur’an kursu sayesinde aile hayatları ve akrabaları ile ilişkilerinde olumlu değişiklikler görüldüğü öğrenciler tarafından dile getirilmektedir. Bu sonuç Çınar’ın⁶³ Kur’an kurslarında okuyan öğrencilerin öğrenmiş oldukları bilgileri aileleri ile paylaştıkları ve bu bilgilerin onların dini hayatında bir takım olumlu değişikliklere vesile olduğu görülmüştür” sonucu ile; Kartal’ın⁶⁴ “Kur’an kursuna gelen öğrencilerin din eğitiminin etkisiyle %79’luk oranla aile hayatlarında değişiklik olduğunu, %62’lik oran da akraba ilişkilerinde değişiklik olduğunu ifade etmişlerdir. Aile hayatında aile içi ilişkilerde değişiklik olduğunu ifade edenler eşlerin birbirlerine daha saygılı olmaya başladıkları” şeklindeki sonuç ile örtüşmektedir.

Çalışmamızda ulaşılan bir başka sonuç olan öğrencilerin öğrendikleri doğru dini bilgi ve problem çözme becerisi ile kazandıkları özgüven duygusunun da Yılmaz’ın⁶⁵ “Kur’an kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanların Kur’an kurslarında aldıkları bir yıllık (32 haftalık) eğitim, kadınların benlik saygılarına, onların dini inanç ve ibadetlerine, dini algılayış ve yaşayışlarına etki etmektedir” şeklindeki sonucuyla örtüşmektedir.

İhtiyaç odaklı program ile ilgili olarak Türkiye’de ilk çalışmayı yapmış olan Korkmaz⁶⁶ ise programın amaçlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin yönelttiği soruya öğrencilerin %35 evet, %54 kısmen cevabını verirken, % 4,2) oranında hayır cevabı verdiklerini belirtmektedir.

Hafta sonu veya akşamları kurs açılması ile ilgili olarak mesaiye bağlı işlerde çalışan ve kursların normal programına katılamayan kişilerin kurslardan hafta sonu veya akşamları yararlanma isteği, bir programın açılabilmesi için 12 öğrencinin başvurması koşulu gereği, yeterli sayıda başvuru olması durumunda kabul edilmektedir. Ancak bu taleplerin kurs bazında gerekli öğrenci sayısına ulaşılmasının zorluğu nedeniyle müftülükler tarafından semt bazında program açılması için uygun kursları belirleme şeklinde planlama yapılmaktadır. Örneğin Yenimahalle Müftülüğü hizmet bölgesinde bu şekilde 2021-22 öğretim yılında 5 kursta 8 öğretici, 2022-2023 öğretim yılında da 10 kursta 14 öğretici tarafından hafta sonu ek programı adı altında programlar açılmıştır. Diğer yandan başka gelecek zamanı olmayan ve öğle arası saatlerinde ders alma talebinde bulunan bazı kişilerin talepleri de öğrenciler tarafından gönüllü olarak yerine

⁶¹ Emine Kartal, *Kur’an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye Ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁶² Çınar, *İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)*.

⁶³ Çınar, *İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)*.

⁶⁴ Kartal, *Kur’an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye Ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği*.

⁶⁵ Emre Yılmaz, *Kur’an Kurslarında Öğrenim Gören Yetişkin Bayanlarda Benlik Saygısı Ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Bilecik Örneği)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

⁶⁶ Korkmaz, *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi, Kur’an Kursları: Kayseri Örneği*.

getirilmektedir. Yine bazı öğretmenlerin akşam saatlerine yönelik ders taleplerini karşılamak amacıyla haftada bir iki akşam 3-4 öğrenciye ders yapmaktadırlar.

İhtiyaç odaklı kurslarda öğrenciler tarafından en fazla temel programın tercih edildiği görülmektedir. Temel program hem Kur'an hem de dini bilgiler içermesi nedeniyle en kapsamlı ve önerilen programdır. Diğer yandan öğretmenlerin yönetmelik gereği zaten bir temel program açması esas olması nedeniyle temel programın en çok tercih edilen program olması elbette doğaldır. Kısa süreli programlar olarak cuma derslerinin en çok tercih edilen program olduğu görülmektedir. Öğreticilerin görüşlerine göre; cuma gününün özelliği ve insanların cuma günü ve vaktini hayırlı ve feyizli bir şekilde değerlendirmek amacını güdüyor olması cuma derslerinin en fazla tercih edilmesini açıklamada önemlidir. Kısa süreli programlardan ikinci olarak en çok tercih edilen program ise tefsir programının da öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlayabilmek, içerdiği mesajları içselleştirebilmek amacıyla tercih edildiği söylenebilir.

Programın işleyişi ve kurslarda sorun olarak görülen hususlarla ilgili olarak da en başta kursa kayıt ve sınıf açma sürelerini kısalığı gelmektedir. Çünkü kayıt ve sınıf açma sürelerinin okulların açılış tarihlerine yakın olması ve sürenin kısa tutulması kursa öğrenci teminini zorlaştırmaktadır. Buna çözüm olabileceği ve Kur'an kursuna gelmek isteyen ancak çocuklarının okulları ve ev işleri nedeniyle hemen başlangıçta kursa gelme imkanı bulamayan kadınların da kayıt yaptırabilmeleri için, kayıt ve ders açma sürelerinin -önceki uygulamalarda olduğu gibi- ekim ayına uzatılması görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Kurslara kayıtlı olan öğrencilerin düzenli devam etmelerinin istenmesi de bir sorun olarak görülmektedir. Çünkü yetişkin öğrencilerin kursa düzenli devam etmelerinin istenmesi yetişkin eğitimi ile bağdaşmamaktadır. Zira çocukların eğitimi ile yetişkin eğitimi; planlanma, ihtiyaçların ve amaçların belirlenmesi konularında ayrılmaktadır. Çocukların eğitiminde bunlar öğretmen tarafından yapılıyorken yetişkin eğitiminde yetişkin ve öğretmenin birlikte ve karşılıklı işbirliği ile belirlenmeleri esastır. Bu konuda öğretmenlerin, yetişkinleri kurslara sürekli devam etmeleri konusunda sorun yaşadıkları anlaşılmakta ve bu husus denetimlerde de aynı şekilde sorun yaşanmasına yol açmaktadır. Yapılan literatür taramasında Ekici'nin⁶⁷ çalışmasında da "yetişkin öğrencilerin haftada beş gün ve toplam 18 saat derse katılımlarının sağlanmasında kurslarda sıkıntı yaşandığı" ve "yetişkin öğrencilerin kendileriyle ilgili yapılan kısıtlamaları (derse vaktinde gelip vaktinde ayrılmaları, derslere devam etmeleri gibi), hoş karşılamadıkları" şeklinde sonuçlar görülmüştür.

Bu konuda diğer bir problem de Kur'an kursu olarak kullanılan mekanların ve özellikle cami müstemilatlarındaki kursların gerek alan ve gerekse konfor açısından asgari şartları bile taşımaktan uzak olduğu, sıhhi şartlar açısından da yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Çınar⁶⁸ ve Zengin'in⁶⁹ araştırmalarında da benzer sonuçlara ulaşıldığı, fiziki şartların yetersizliğinin öğrencilerin motivasyonu düşürüp, öğrencilerin derse katılımını etkilediği, eğitimin aksamasına yol açtığı" görülmektedir.

⁶⁷ Ekici, *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*.

⁶⁸ Çınar, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)*.

⁶⁹ Zengin, *Öğrenci ve öğretmenlerine göre Kuran Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme düzeyi: Sakarya Örneği*.

Kaynakça

Baltacı, Cahit. “Cumhuriyet Döneminde Kur’an Kursları”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 6 (1999), 180-186.

Başkurt, İrfan. *Din Eğitimi Açısından Kur’an Öğretimi Ve Yaz Kur’an Kursları*. Değerler Eğitimi Merkezi, 2007.

Berg, Bruce L. - Lune, Howard. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. ed. Hasan Aydın. çev. Yılmaz Bulut - Bahar Ercan. Konya: Eğitim Kitabevi, 2015.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Yeni Çizgi yayınları, 1995.

Buyrukçu, Ramazan. *Kuran Kurslarında Din Eğitimi Ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001.

Christensen, Larry B. vd. “Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz”. çev. Emine Gümüş. ed. Ahmet Aypay. 367-399. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2015.

Çınar, Enes. *İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Diyanet İşleri Başkanlığı. *1996 yılı İstatistikleri*. İstatistik. Ankara, 1997.

Diyanet İşleri Başkanlığı. Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun*, 4415 (22 Temmuz 1999).

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim Ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt Ve Pansiyonları Yönetmeliği* (2012). [Http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16041&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=](http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16041&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=) Erişim Tarihi: .

Diyanet İşleri Başkanlığı. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları ile Öğrenci Pansiyonları Yönetmeliği, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları ile Öğrenci Pansiyonları Yönetmeliği. 23982 (31 Mart 2000).

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları Yönetmeliği*. Yönetmelik. Resmi Gazete, 17 Ekim 1971.

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Kur’an kursu sayısal verileri*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017. <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//6/diyaret-isleri-baskanligi-istatistikleri>

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Kur’an kursu sayısal verileri*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022. (<https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Kur’an kursu sayısal verileri* (2023). <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>

3.3_istatistiki_bolge_birimleri_siniflamasına_gore_Kuran_kursu_kursiyer_ve_bitiren_kursiyer_sayisi Erişim Tarihi: 07.07.2023.

Diyanet İşleri Başkanlığı. “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin), Ankara, 2012,”. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2012.

Diyanet İşleri Başkanlığı. *İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstatistik. Ankara, 1990.

- Diyanet İşleri Başkanlığı. "Kur'an Kursları Öğretim Programı". Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. "Kur'an Kursları Öğretim Programı, Pilot Uygulama". Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2011.
- Ekici, Kübra Kamer. *Kur'an Kursları Öğretim Programının Yetişkin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi (Osmaniye İli Örneği)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Geray, Haluk. *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2. Basım, 2006.
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Basım, 2018.
- İbn Cema, B. Sa'dullah. *İslâm Geleneğinde Öğretmen Öğrenci / Eğitim-Öğretim Adâbı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.
- İbn Sahnûn. *Âdâbu'l-Muallimîn (Eğitim Öğretimin Esasları)*. çev. Mehmet Faruk Bayraktar. 3 Cilt. İstanbul: İFAV Yayınları, 2009.
- Kabisi. *İslâm'da Öğretmen Ve Öğrenci Münasebetlerine Dair Geniş Risale*, çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Karataş, Meryem. "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Hz. Muhammed İmajı –Dinim İslam Kitabı Özelinde". *ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2020), 279-291.
- Kartal, Emine. *Kur'an Kursundaki Yetişkin Din Eğitiminin Bireye Ve Aile Yaşantısına Etkileri Kastamonu Örneği*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kayadibi, Fahri. "Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar - Çözüm Önerileri)". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 41-60.
- Kılavuz, M. Akif. "Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi". *Etkili Din Öğretimi*. 121-166. İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 4. Basım, 2012.
- Kocaman, K. - Sakallıoğlu, H. "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Dinî Eğitim Kurumu Olarak Osmanlı Darülkurraları". *Turkish Academic Research Review* 6/5 (2021), 1447-1482. <https://doi.org/10.30622/tarr.1024230>
- Kocaman, Kasım. "Yaygın Din Eğitimi İletişimi Sürecinde Hedef Kitlenin Özelliklerini Bilmenin Önemi". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/12 (2013), 737-749.
- Koç, Ahmet. *Kur'an Kurslarında Eğitim Ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2005.
- Korkmaz, Mehmet. *İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi, Kur'an Kursları: Kayseri Örneği*. Kayseri: Tezmer Kitap Kırtasiye, 2013.
- Köylü, Mustafa. "Ailede Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Nurullah Altaş - Mustafa Köylü. 309-348. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2014.

Öcal, Mustafa. “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004), 81-140.

Resmi Gazete. “633 Sayılı Kanunun Ek 3 Maddesini Kaldıran KHK, s.28057”, 2011.

Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayınları, 2. Basım, 2002.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Basım, 2021.

Yılmaz, Emre. *Kur’an Kurslarında Öğrenim Gören Yetişkin Bayanlarda Benlik Saygısı Ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Bilecik Örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Zengin, Hatice. *Öğrenci ve öğretmenlerine göre Kuran Kurslarının Amaçlarını Gerçekleştirme düzeyi: Sakarya Örneği*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu. *İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu* 4306 (16 Ağustos 1997).